

**vakblad voor
informatieprofessionals**

Keuls archief

Van ramp naar restauratie

Open access

Duitsland koploper
met CC-BY licentie

Raubgut

In WOII geroofde boeken
terug naar erfgenamen

Polder of pikorde?

Cultuurverschillen
op de werkvloer

2019 | 02

SPECIAL **MET**
HET OOG **OP**
DUITSLAND

GOETHE

COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (23ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-44 09 19 85,
e-mail redactie@informatie-
professional.nl.

redactie

Maarten Brinkerink, Wilbert
Helmus, Frank Huysmans, Dafne
Jansen, Vincent M.A. Janssen,
Evelien de Jonge, Stefan Jongen,
Leen Liefsoens, Ronald de Nijs
(eindredacteur), Matthijs van
Otegem, Mirjam Raaphorst,
Vincent Robijn, Eric Sieverts,
Sjors de Valk en Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Annemarie Beunen, Rob Feenstra,
Fred van Kan, Niall Mackellar,
Raymond Snijders en
Mette van Essen.

abbonementen

Voor abonnementsprijzen
en andere informatie zie
InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren in
blad of op de site:
Rajin Roopram, e-mail
rajin.roopram@kbenp.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming tot
publicatie in dit tijdschrift strekt
zich tevens uit tot het
in enigerlei vorm elektronisch
beschikbaar stellen.

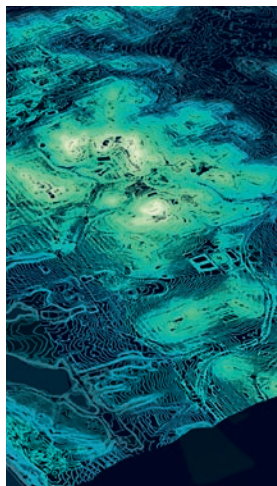
INHOUD

06

10 jaar Nieuwscheckers

Het Leidse
onderwijsproject
Nieuwscheckers
zit vol ambities, zegt
Alexander Pleijter.

Ronald de Nijs

12

Trends in datavisualisatie

In steeds meer
datavisualisaties
wordt storytelling,
het toepassen van
verhalen, toegepast.

Niall Mackellar

22

Duitsland loopt voorop

In Duitsland is voor het eerst op nationaal
niveau een contract afgesloten met een grote
uitgever gebaseerd op open access. Gerard
Meijer belicht de achtergronden.

Matthijs van Otegem

16

Werken tussen twee culturen

Hoe is het om als
Duitse informatie-
professional in
Nederland te werken?
En andersom? Vijf
ervaringen.

Mirjam Raaphorst

19

Van ramp naar nieuwe toekomst

In 2009 voltrok zich een ramp in Keulen toen het
gebouw van het stadsarchief instortte. Tien jaar
later is er veel gebeurd.

Fred van Kan

RUBRIEKEN

04

Foto van de maand

Werkplaats van
de 21e eeuw

08

Q&A

Bas Ruysseenaar

09

IP Lingo

Earcons

15

Wissel- column

Kwestie van
vertrouwen

GASTLAND

Dat Duitsland een hip vakantieland is, dat weet je natuurlijk al. Maar op werkgebied is de samenwerking in de bibliotheekwereld tot nu toe nog maar mondjesmaat van de grond gekomen. Dat gaat nu veranderen: in maart is Nederland gastland op het Duitse Bibliothekskongress in Leipzig en in april is Duitsland gastland op het Nationale Bibliotheekcongres in Rotterdam.

REDACTIONEEL | Matthijs van Otegem

Interessant voor de universiteitsbibliotheken is hoe ze in Duitsland de onderhandelingen met de grote uitgevers aanpakken. Gerard Meijer vertelt hierover in dit nummer. Hij kan het weten, want hij heeft zowel voor Nederland als voor Duitsland met Elsevier onderhandeld. En hoe gaat het eigenlijk met het Keuls archief? Tien jaar geleden stortte het gebouw in; de ramp haalde de voorpagina's van alle kranten. Directeur van het Gelders Archief, Fred van Kan, vertelt hoe het herstel wordt aangepakt.

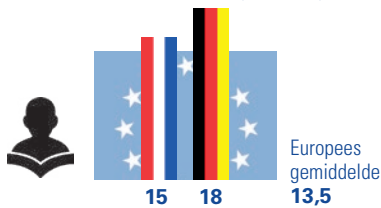
Hoe zou het zijn om in Duitsland te gaan werken? Of hoe is het als Duitse informatiespecialist in Nederland? In dit nummer vind je verhalen van collega's die de stap over en weer hebben gewaagd. Het goede nieuws: afgezien van het vieze brood zijn die Nederlanders best oké. <

25

UB's in cijfers

Hoe deden in 2016 Nederlandse en Duitse universiteitsbibliotheken het in vergelijking met hun Europese collega's? De Franse bibliotheekorganisatie ADBU verzamelde de benchmarkcijfers.

Aantal studieplaatsen:
aantal studenten / per studieplaats

26

Naamsverandering voor opleidingen

Hoe is de onderwijssituatie bij onze oosterburen? IP sprak met docenten van de hogeschool-opleiding in Stuttgart en de universitaire in Berlijn.

Frank Huysmans

28

Een ware Wende

De Deutsche Bibliothek in Den Haag doet veel meer dan alleen op de boeken passen, met dank aan de inzet van vrijwilligers.

Ronald de Nijs

30

Zoektocht naar Raubgut

De Württembergische Landesbibliothek in Stuttgart speurt in haar collectie naar boeken die zijn gestolen door nazi's. Het doel: teruggave ervan aan de erfgenamen.

Ronald de Nijs

OP HET OMSLAG

Afgebeeld is het monument ter ere van de schrijver en staatsman Johann Wolfgang von Goethe in Berlijn. Over bibliotheken schreef Goethe ooit: *'In Bibliotheken fühlt man sich wie in der Gegenwart eines großen Kapitals, das geräuschlos unberechenbare Zinsen spendet.'*

34

KB Onderzoekskroniek

Speuren naar auteursrecht-vrije boektitels

36

Lifehacking

Onderweg een pdf bewerken

37

Werk

'Spannend als er een schenking binnenkomt'

38

Juridische kwesties

E-Privacy-verordening met impact

39

Column

Alles moet anders

WERKPLAATS VAN DE 21^e EEUW

Waar vroeger locomotieven aan kranen door de hal zoefden, zitten nu studenten en zzp'ers gebogen over hun laptop. De Tilburgse LocHal – de voormalige 'Locomotiefhal' – opende afgelopen januari haar deuren. Niet als reparatiewerkplaats voor treinen, maar als de openbare bibliotheek van Midden-Brabant. Het gebouw kent nog meer nieuwe bewoners. Het bedrijf Seats2meet gaat er kantoorruimte verhuren en Kunstloc Brabant heeft er een cultureel kenniscentrum geopend. Het pand in de Spoorzone dateert uit 1932 en was destijds een *cutting edge* werkplaats. Nu huist er achter de grote glazen façades en slanke frames van staal een 'werkplaats van de 21e eeuw'. Met een leescafé, presentatieruimtes, een 'GameLab', evenementlocaties en loungeplekken is LocHal een moderne stadscampus geworden. De immense trappen vormen het hart van de hal en bieden tevens extra zitplekken. De ontwerpers noemen de ruimte daarom zelf een heus 'trappenlandschap'.

Foto: Stijn Bollaert

<

2.6 Waargebeurd

Nieuws vol

Het onderwijsproject Nieuwscheckers bestaat tien jaar. Studenten van de studierichting Journalistiek en Nieuwe Media van de Universiteit Leiden leren er factchecken. Maar Nieuwscheckers heeft ambities. Mede-initiatiefnemer en docent Alexander Pleijter vertelt.

Redactie

'In essentie is de opzet van Nieuwscheckers in de afgelopen tien jaar niet veranderd. We zijn ooit begonnen als onderwijsproject, bedoeld om studenten journalistieke vaardigheden bij te brengen. Maar we hebben de ambitie om er meer van te maken, want het nadeel van een onderwijsproject is dat je pas kunt factchecken als je een groep studenten hebt. Daarom willen we een redactie vormen, zodat we het hele jaar door aan het werk kunnen.'

Factcheck.org

'Onze droom is een organisatie zoals het Amerikaanse Factcheck.org met betaalde medewerkers. Factcheck.org richt zich vooral op politieke onderwerpen; ons aandachtsgebied is veel gevarieerder. Het zou mooi zijn als Nieuwscheckers een Nederlandse evenknie zou kunnen worden.'

'Om dit werkelijkheid te laten wor-

Alexander Pleijter

Foto: Ronald de Nijs

checkers ambities

den, zijn we druk bezig met het vinden van fondsen. Dat is lastig want het betreft veelal projectgelden, geen structurele inkomsten. In elk geval willen we graag factchecken tijdens de komende Europese Parlementsverkiezingen. Omdat we dan geen onderwijsproject hebben lopen, zijn we via SteunLeiden.nl een crowdfundingcampagne gestart. Op die manier hopen we een betaalde kracht aan het werk te zetten.'

Impact

'De lezersaantallen op onze site zijn, eerlijk gezegd, aan de lage kant. Dagelijks zien we zo'n driehonderd mensen langskomen, afhankelijk van of we iets over een nieuwe factcheck hebben gepubliceerd. Hoewel we onze onderzoeksresultaten ook onder de aandacht brengen via social media, zien we dat mensen die berichten wel lezen maar het veelal nalaten om door te klikken. Heel gek is dat niet, want de kop laat vaak al zien dat een bericht in de media onjuist is.'

'Wél hebben we steeds meer impact op de mediaredacties in Nederland. Op het moment dat we een bericht "kapotgecheckt" hebben, gebeurt het steeds vaker dat de media de betreffende berichtgeving rechtzetten. Bovendien vermelden ze er dan bij dat uit onderzoek van Nieuwscheckers is gebleken dat de berichtgeving niet klopt. Onze naamsbekendheid is daardoor de laatste tijd flink toegenomen.'

Onderzoek

'De redacties bereiken we dus wel, maar je wilt ook op het netvlies

van de mensen staan. En dan bedoel ik vooral die mensen die een bepaald nieuwsfeit geloven terwijl het helemaal niet klopt. In de praktijk is het bereiken van die groep mensen tamelijk lastig, zo laat een recent onderzoek van de Universiteit van Amsterdam zien. In dit onderzoek werd onderzocht of factchecking wel of niet werkt. Een van de uitkomsten was dat mensen na het lezen van een factcheck van gedachten kunnen veranderen en ervan overtuigd kunnen worden dat het nieuws onjuist is.'

'Tegelijkertijd bleek ook dat mensen een factcheck níet gaan lezen als die indruist tegen hun eigen overtuiging. Dus als iemand negatief staat tegenover vluchtelingen, en hij of zij ziet een factcheck waarin een negatief artikel over vluchtelingen wordt weerlegd, dan gaat die persoon die factcheck niet lezen.'

Uitdaging

'Het is voor ons een uitdaging om mensen toch zover te krijgen. We zijn nu bezig met het bedenken van andere formats die aantrekkelijk zijn om te bekijken. Je kunt bijvoorbeeld een internetmeme maken: een foto of video die viraal wordt verspreid en waarin groot vermeld staat dat het een hoax of nepnieuws betreft.'

Meeste aandacht

'In de afgelopen tien jaar heeft onze factcheck van een bewering van politicus Geert Wilders de meeste aandacht gehad. Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 beweerde Wilders dat er op scholen alleen nog maar halhalvoedsel zou worden geserveerd. Onze studenten hebben vervolgens

meer dan honderd scholen gebeld om te vragen wat er in de kantine allemaal te koop was. Duidelijk werd dat Wilders' uitspraak niet klopte. Deze factcheck kwam zelfs voorbij in een uitzending van het tv-programma *Zondag met Lubach*.'

Facebook

'In 2017 heeft Facebook ons gevraagd onderzoek te doen naar het bereik van Nederlands pulpnieuws via dit sociale medium. We hebben dat een jaar lang gedaan en het was heel interessant om te doen. We kregen hier vanuit Facebook geld voor, waardoor we personeel konden aannemen. Maar in 2018 kwam Facebook met een gewijzigd contract en daar kon de Universiteit Leiden zich niet in vinden. De onderhandelingen tussen beide partijen lopen nog steeds. We zijn er vanuit Nieuwscheckers niet bij betrokken, maar we vinden deze kwestie wel heel jammer.'

Pulpnieuwssites

'In het jaar dat we voor Facebook berichten hebben gefactcheckt, kwamen we veel pulpnieuws tegen van sites waar we nog nooit van gehoord hadden. We zijn toen onderzoek naar dit soort pulpnieuwsites gaan doen. Daaruit is gebleken dat hun berichten een enorm bereik hebben. Meer dan vijf mil-

joen Facebookgebruikers hebben wel eens een bericht van zo'n site geliked, gedeeld of becommentarieerd. Dat is een verbazingwekkende score voor sites waarvan niemand eigenlijk de naam kent. De meeste mensen die we hebben ondervraagd lieten weten deze sites niet te kennen, maar ondertussen blijken ze ooit wel een nieuwsitem ervan te hebben geliked.'

Innovatie

'Factchecken is arbeidsintensief. Een van de dingen die veel tijd kost is bijvoorbeeld het vinden van beweringen die je kunt factchecken. Je moet bijvoorbeeld talkshows bekijken en vele sites afstruinen. Wil je de politiek factchecken, dan dien je in de Tweede Kamer te gaan zitten en alle openbare vergaderingen bij te wonen. Anders gezegd: het zou heel handig zijn als je dat zoekwerk kunt automatiseren.'

'Samen met collega's van de universiteiten van Antwerpen en Leuven werken we aan het project Factrank. Het idee is om een algoritme te ontwikkelen dat kan herkennen wanneer er feitelijke beweringen gedaan worden en dat ook kan bepalen of dat relevante beweringen zijn om te factchecken. Zo'n zelflerend algoritme kun je ontwikkelen met kunstmatige intelligentie. Het zou toch geweldig zijn wanneer je als factchecker bij wijze van spreken elke ochtend een lijstje krijgt met de meest relevante feitelijke beweringen die de dag ervoor in de Tweede Kamer of op tv zijn gedaan.'

Handwerk

'Je kunt andere dingen ook enigszins automatiseren, bijvoorbeeld door een bewering te koppelen aan een database met factchecks die in het verleden zijn gedaan of met databases van een organisatie als het Centraal Bureau voor de Statistiek. Daar valt nog winst te behalen, denk ik. Maar op dit moment zijn we hier nog niet mee bezig. Voorlopig blijft factchecking nog Handwerk.'

'Mensen gaan
een factcheck
niet lezen
als die indruist
tegen hun eigen
overtuiging'

Q&A MET BAS RUYSSENAARS

Op 4 april organiseren de vakbladen IP en OD én GO opleidingen in Utrecht een middag over briljante mislukkingen. Keynotespreker Bas Ruysenaars vertelt waarom we kunnen leren van initiatieven en projecten die iets minder geslaagd zijn.

Wat is een 'briljante mislukking'?

'Het is een goedbedoelde poging die anders uitpakt dan gepland en waarvan je kunt leren. Die inspanning kan faliekant mislukken, maar er kan bij toeval ook iets moois uit voortkomen. Een positief side-effect dus.'

Paul Iske, professor Innovatie bij de Universiteit Maastricht, en jij zijn het gezicht achter BriljanteMislukkingen.nl.

Hoe is dit initiatief ontstaan?

'Tien jaar geleden werkte Paul bij ABN Amro en hij zag dat mensen die failliet gingen gestigmatiseerd werden. Tegelijkertijd liet onder-

zoek zien dat deze groep mensen, die een grote fout hadden begaan, veel succesvoller waren dan starters, maar toch konden ze heel moeilijk financiering krijgen. Dat beeld trokken we breder en we realiseerden ons dat mensen in Nederland die iets moois uitproberen en daarin mislukken, ondersteuning nodig hebben.'

Hoe pakken jullie dat aan?

'We zetten die groep mensen op

de zeepkist en reiken awards uit in diverse sectoren. Met als doel dat iedereen kan leren van anderen fouten. Ook wijden we aan dit onderwerp boeken, lezingen en workshops.'

Jullie hebben zestien archetypen ontwikkeld die mensen helpen bij het identificeren en leren van mislukkingen. Kun je er een noemen?

'Een ervan is "de lege plek aan tafel". Mensen zeggen vaak achteraf dat wanneer ze ook andere mensen bij een project hadden betrokken, het waarschijnlijk heel anders zou zijn verlopen. Anders gezegd: je moet je altijd bewust zijn van de stakeholders.'

Wat leveren die archetypen nog meer op?

'Die archetypen zijn eigenlijk een opening om bij de eigen briljante mislukkingen te komen. Zodra je daarover samen een dialoog aangaat, zul je zien dat dan toch een aantal aha-momenten opkomen – en kom je tot het inzicht dat iets een briljante mislukking is.'

Tot slot, wat hebben jullie de afgelopen tien jaar zien veranderen?

'Tien jaar geleden schrokken mensen als we ze vertelden dat we een Briljante Mislukking-award aan hen wilden uitreiken – dan kregen we meteen de persvoorlichter aan de telefoon. Mensen ervaarden zo'n prijs als stigmatiserend. Het gaf ze het gevoel dat ze gefaald hadden. Maar nu zien we dat dat kantelt: mensen realiseren zich dat je moet durven en proberen, en dat gaat met vallen en opstaan. Ook zien we dat mensen zich beter gaan voorbereiden op innovatieprojecten en op de complexiteit ervan.'

Gratis mini-seminar 'Briljante mislukkingen'

De vakbladen IP en OD én GO opleidingen in Utrecht organiseren op 4 april een middag over briljante mislukkingen in het informatiedomein. IP-lezers kunnen dit event gratis bezoeken. Meld je aan via tinyurl.com/y67vsf82.

REACTIES

■ 'Lekker divers nummer qua inzichten en onderwerpen/sprekers. Het interview met Meredith Broussard over technochauvinisme vond ik een erg helder en mooi verwoord stuk. Hieruit gaan wij zeker citaten pakken om ons werk beter te kunnen verdedigen.'

(Patrick Bhairosing)

■ 'Goede oproep van Lotte Oldegbers in de millennialspecial: "Stop met generatiediscussies op de werkvloer"

#uithethartgegrepen'

(Anthony van der Wulp)

■ 'Dit vakblad wordt steeds leuker, veel variatie in artikelen op het vakgebied, heel informatief. Ga zo door!'

(Saskia Hermans)

Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij
de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft
als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen
en de digitale bibliotheek

Earcons

Eerlijk gezegd had ik nog nooit van earcons gehoord, en een kleine rondvraag in mijn omgeving leerde me dat ik lang niet de enige ben. Toch kent iedereen ze al jaren. In een artikel uit 1989 (!!) worden ze gedefinieerd als non-verbale audiob berichten die gebruikt worden in het verkeer tussen mens en computer om informatie te geven over een gebeurtenis of handeling. Het zijn de drie toontjes die je hoort wanneer er een nieuw mailtje binnenkomt, het kraakgeluidje als je je prullenbak leegt of de biepjes wanneer je typt op je touchscreen. Als je erop gaat letten, merk je pas hoe vaak we die geluidjes van hooguit een paar seconden binnenkrijgen. Hoe kort ze ook zijn, er wordt goed over nagedacht. De bekende musicus en producer Brian Eno kreeg ooit de opdracht om voor Windows 95 een earcon te maken die inspirerend, universeel, optimistisch, futuristisch,

sentimenteel en emotioneel klonk, en dat in 3,25 seconde. Uiteindelijk werd het geluid ruim 3 seconden langer, voor earcon-begrippen een eeuwigheid, maar toen zaten ook alle karakteristieken erin.

De earcon dankt zijn naam aan zijn visuele broertje, de icon (met de klankassociatie eye-con). Dankzij de opmars van digitale assistenten als Siri en Alexa worden earcons steeds belangrijker. Om deze toepassingen te gebruiken hoeft je niet meer naar een beeldscherm te kijken en dus zijn het de geluidjes, en niet de beelden, die bepalend zijn voor de herkenning en de beleving.

Computertoepassingen maken steeds meer gebruik van geluid en apparaten maken steeds meer gebruik van computertoepassingen. Het ligt dan ook voor de hand dat we in de toekomst via de slimme speaker, de laptop, de smartphone, de koelkast en de vaatwasser nog veel van de earcon gaan horen. <

BID MEETS FOBID

Van 18 tot 21 maart ontmoeten vakcollega's elkaar tijdens het 7e Bibliothekskongress in Leipzig, Duitsland. Het vindt eens in de drie jaar plaats en wordt georganiseerd door Bibliothek & Information Deutschland. Dit jaar is Nederland gastland op het congres. Het is de aftrap van een driejarige samenwerking tussen de Duitse branchevereniging en de Nederlandse tegenhanger FOBID.

FOBID is het platform voor de Nederlandse bibliotheekbranche. Het bestuur bestaat uit afgevaardigden van de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB), het Samenwerkingsverband Hogeschoolbibliotheken (SHB), het Samenwerkingsverband van universiteitsbibliotheken en de KB (UKB), de Koninklijke Bibliotheek en de KNVI. FOBID is de enige plek waar al deze branchegenoten elkaar ontmoeten en dus de plek om zaken uit te wisselen die alle bibliotheken aangaan. Dit betreft juridische zaken, de nationale

Het 7e Bibliothekskongress vindt
plaats in de Leipziger Messe

Foto: OmiTs, CC BY-SA 3.0

bibliotheekinfrastructuur en internationalisering. De samenwerking met de Duitsers is hiervan een mooi voorbeeld.

Op het congres in Leipzig zullen diverse Nederlandse sprekers optreden. Daarnaast is er een Nederlandse stand en een workshop om de samenwerking voor de komende drie jaar verder in te vullen. Andersom is Duitsland het gastland op 16 april op het Nationale Bibliotheekcongres in Rotterdam.

Er zijn opmerkelijke verschillen en overeenkomsten tussen beide landen te benoemen. In Duitsland bijvoorbeeld bestaat er een goed ontwikkelde bibliotheekopleiding: het is zelfs niet mogelijk om bepaalde functies te vervullen zonder de opleiding te hebben gedaan. Nederland is ver in digitalisering, zowel in het aanbod van ebooks voor een breed publiek als in de wetenschappelijk bibliotheken. Omdat we buurlanden zijn met een goede infrastructuur is het gemakkelijk om bij elkaar langs te gaan en van elkaar te leren. <

DAAN ODIJK: 'IK WERK GRAAG MET RIJKE CONTENT'

Daan Odiijk is lead data scientist bij RTL en promoveerde op een onderzoek naar algoritmes die zoeken naar nieuws. Tijdens de VOGIN-IP-lezing op 21 maart zal hij meer vertellen over de datatoepassingen die hij met zijn afdeling ontwikkelt.

Eric Sieverts

Redacteur van IP en
freelance docent
en adviseur

Destijds bij Blendle werkte je aan gepersonaliseerde nieuwsbrieven, nu bij RTL lijkt dat weer het geval. Ben je gewoon doorgegaan met hetzelfde of is er toch wel verschil?

'Mijn rol bij RTL is heel breed. Ik leid een team van data scientists en engineers die werken aan data-gedreven producten voor heel RTL. Een deel daarvan is personalisatie, maar er is heel veel meer, zoals bijvoorbeeld het voorspellen van kijkcijfers op tv en online of een diep begrip opbouwen van onze content en de impact ervan. Ik werk graag met rijke content in directe interactie met consumenten, dat was waar ik bij Blendle plezier aan beleefde en nu bij RTL op een nog grotere schaal weer.'

Personalisatie op basis van klikgedrag kan maken dat de lezer in een filterbubbel terechtkomt. Hoe probeer je dat te voorkomen?

'Het risico dat mensen alleen maar nieuws te lezen krijgen dat bij hun eigen wereldbeeld past heb je niet alleen bij personalisatie. Ook de keuze voor een krant (denk aan de verzuiling) en het promoten van populaire artikelen beperken de nieuwsconsumptie.'

'Ik vind het daarom belangrijk om nieuwspersonalisatie in nauwe samenwerking met de redactie te doen. Het aanbevelen van nieuws brengt een verantwoordelijkheid mee om bewust met deze risico's om te gaan. Met de Universiteit van Amsterdam werken we daarom aan een onderzoeksproject (zie tinyurl.com/y4dtbsqz) om diversiteit in nieuwsaanbeveling beter meetbaar te maken.'

'Uiteindelijk maakt algoritmische personalisatie het juist mogelijk hier bewustere keuzes in te maken. In het wetenschappelijk onderzoek zien we dat personalisatie een positief effect kan hebben op de diversiteit aan aanbevelingen, vergeleken met bijvoorbeeld populair nieuws. Zo zagen we bij Blendle dat algoritmes om

diversiteit in aanbevelingen te stimuleren zelfs op de lange termijn positief effect hadden op leesgedrag.'

Heb je in je dagelijks werk nog voldoende gelegenheid om de snelle ontwikkelingen op jouw terrein te volgen en die ook in de praktijk toe te passen?

'Jazeker. We zijn open over wat we doen en mijn vakgenoten bij andere mediabedrijven gelukkig ook. Daardoor leren we van elkaar en werken we samen met De Persgroep en het FD aan bijvoorbeeld open source tools voor het analyseren van tekst (github.com/rtl-nl/textpipe).'

'Zelf kom ik maar beperkt toe aan het toepassen van nieuwe ontwikkelingen. Maar ik geef het team graag ruimte om nieuwe ontwikkelingen zelf uit te proberen. Daarnaast werken we veel samen met de universiteit en er lopen altijd wel studenten stage die frisse ideeën en technieken meebrengen.'

RTL heeft destijds een aardige bijdrage ontvangen uit Googles 'Digital News Innovation Fund'. Heb jij daar ook van kunnen profiteren?

'Ik was de aanvrager. Het idee is dat we, samen met de datajournalisten van RTL Nieuws, lokale nieuwsberichten gaan generen op basis van data. Waar een datajournalist nu een artikel schrijft met landelijke trends en eventueel een kaartje opneemt met lokale cijfers, willen we dat in dit project omdraaien. We genereren dan bijvoorbeeld een artikel over de veiligheid rondom de school bij jou om de hoek, dat leest alsof het handgeschreven is, maar eigenlijk een samenwerking is tussen journalist en algoritme.'

Wat wordt de belangrijkste takeaway van je verhaal op de VOGIN-IP-lezing?

'Ik wil laten zien waarom RTL, als mediabedrijf in transitie, een prachtige plek is om data science te bedrijven.' vugin-ip-lezing.net

GO opleidingen

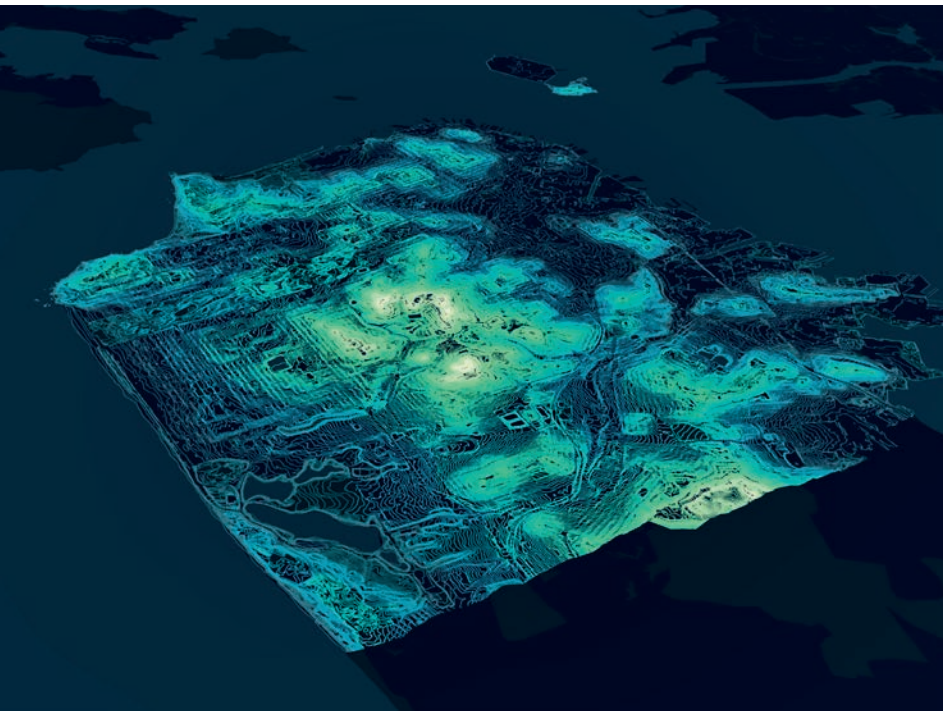
Cursusagenda maart-april 2019

14/03	OPLEIDING INFORMATIESPECIALIST	GAAT ZEKER DOOR
14/03	INFORMATION RESEARCH SUPPORT	GAAT ZEKER DOOR
15/03	INTRODUCTIE SHAREPOINT	
18/03	BASISOPLEIDING BIBLIOTHEKEN	GAAT ZEKER DOOR
18/03	KLANTGERICHTE INFORMATIEVAARDIGHEDEN	GAAT ZEKER DOOR
18/03	VISUALISEREN VAN KENNIS	
18/03	GRIP OP (ONGEDEELDE) INFORMATIE	GAAT ZEKER DOOR
22/03	AUTEURSRECHT VOOR INFORMATIESPECIALISTEN (VERVOLG)	GAAT ZEKER DOOR
25/03	BASIC PATENT INFORMATION COURSE	GAAT ZEKER DOOR
26/03	LEERGANG INFORMATIEMANAGEMENT	GAAT ZEKER DOOR
26/03	OPLEIDING SOD-II	GAAT ZEKER DOOR
01/04	OFFICE365 & SHAREPOINT: SEARCH & METADATABEHEER	
04/04	MANAGEMENT VAN DIGITAAL ERFGOED	
05/04	INFOGRAPHICS MAKEN	
05/04	INTRODUCTIE SEMANTISCH WEB	
08/04	OPLEIDING MEDIACOACH	
10/04	COÖRDINEREN VAN VRIJWILLIGERS	

4 TRENDS IN DATAVISUALISATIE

Niall MacKellar
Information designer
bij de NOVI Hogeschool

Kepler.gl

De makers Giuseppe Macri, Chris Chua en Abhishek Gupta (Verenigde Staten)

Wat is er te zien *Kepler.gl* is een krachtige open source geospatiale analysetool voor grootschalige datasets. Met deze tool willen de makers het voor niet-designers makkelijker maken om datagedreven plattegronden te ontwikkelen.

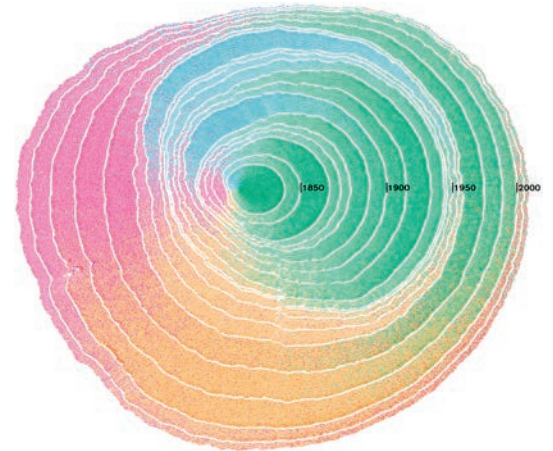
Hoe werkt het Een gebruiker hoeft alleen een dataset te uploaden en kan vervolgens gebruikmaken van allerlei opties en filters binnen *Kepler.gl*, om de visualisatie

vervolgens te exporteren als statische kaart of een geanimeerde video.

Trend *Kepler.gl* speelt met deze open source tool in op de steeds groter wordende vraag naar het eenvoudig visualiseren van complexe data zonder eerst allerlei kostbare software te hoeven aanschaffen

Prijs Gold in de categorie 'Visualization & Information Design' van de Information is Beautiful Awards 2018

kepler.gl

Simulated Dendrochronology of U.S. Immigration 1790 - 2016

De makers Pedro Cruz, John Wihbey, Avni Ghael en Felipe Shibuya (Verenigde Staten)

Wat is er te zien In het project *Simulated Dendrochronology of U.S. Immigration 1790 - 2016* is een vergelijking gemaakt tussen de immigratieontwikkelingen in de VS van de afgelopen 226 jaar en jaarringen. Jaarringen geven informatie prijs over hoe een boom door de jaren heen is gegroeid; met deze metafoor in het achterhoofd zijn de makers gaan kijken naar de bevolkingsgroei van de VS. Dit resulteerde in de zogeheten 'tree of U.S. Immigration'.

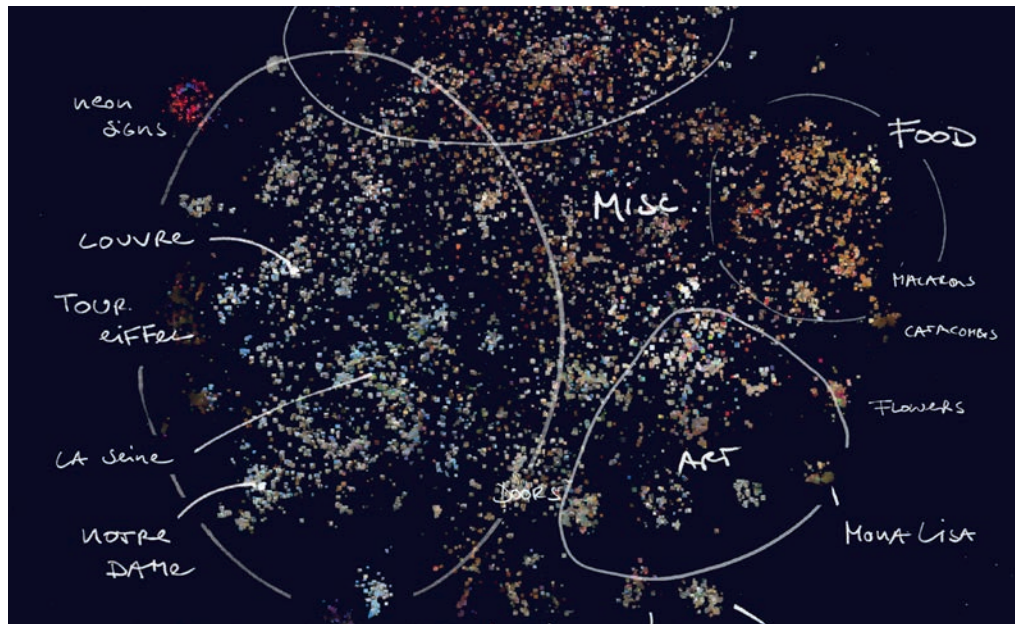
Hoe werkt het De kleur en de positie in de visualisatie bepalen de herkomst van de immigranten. Groen staat voor Europa, blauw voor Canada, roze voor Azië en oranje voor Latijns-Amerika. Elk punt in de visualisatie vertegenwoordigt een x-aantal immigranten.

Trend Deze visualisatie laat zien dat waarheidsvinding ook in 2019 nog altijd een trend is binnen information design. Zeker bij onderwerpen die zo gepolariseerd zijn als immigratie.

Prijs Gold in de categorie 'Most Beautiful' van de Information is Beautiful Awards 2018

web.northeastern.edu/naturalizing-immigration-dataviz/

Eind 2018 zijn de **Information is Beautiful-awards** weer uitgereikt. Tijdens dit jaarlijkse evenement worden **information designers** over de hele wereld bekroond voor hun werk. Niall Mackellar koos vier prijswinnende datavisualisaties die elk voor een trend staan.

Italia: The Airship Crash Chronicle

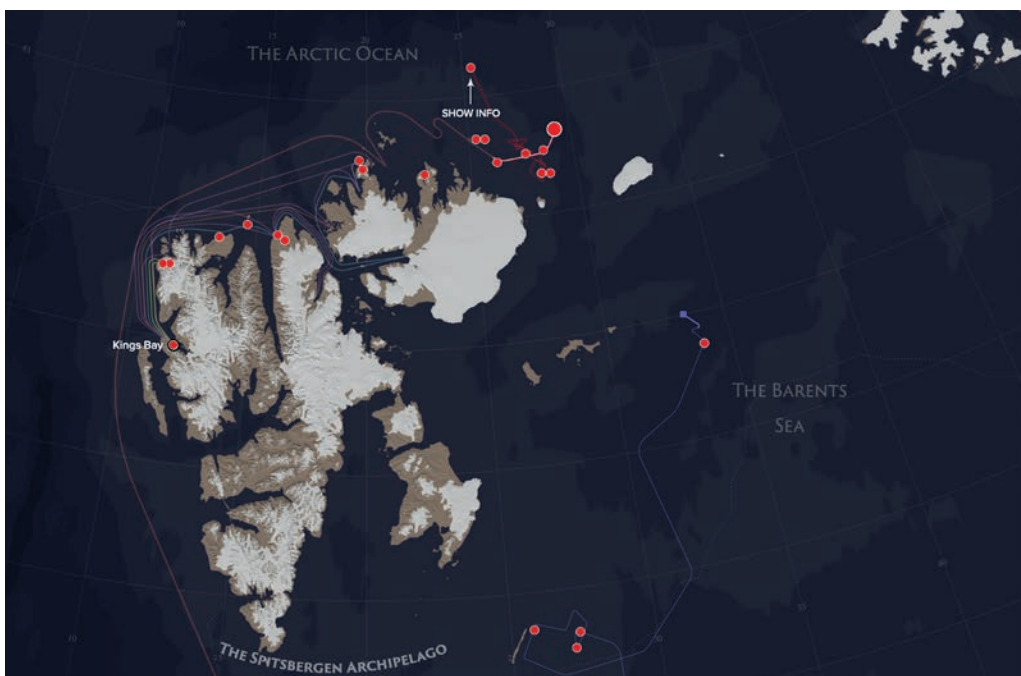
De maker TASS Russian News Agency (Rusland)

Wat is er te zien *Italia: The Airship Crash Chronicle* gaat over een van de meest dramatische gebeurtenissen uit de geschiedenis van verkenningstochten naar het noordpoolgebied. Het betreft de beruchte expeditie van het luchtschip *Italia* (onder leiding van de Italiaanse luchtschipbouwer Umberto Nobile) in 1928, de crash van het luchtvaartuig en de daaropvolgende interna-

tionale reddingsoperatie. Een glansrol is daarbij weggelegd voor de sovjet-ijsbreker *Krasin*.

Trend In steeds meer datavisualisaties wordt storytelling, het toepassen van verhalen, toegepast. Ook in *Italia: The Airship Crash Chronicle* wordt deze vertelvorm gebruikt om betrokkenheid bij de kijker te creëren.

Prijs Silver in de categorie 'Maps, Places & Spaces' van de Information is Beautiful Awards 2018
italia.tass.com

Multiplicity

De maker Moritz Stefaner (Duitsland)

Wat is er te zien Voor het project *Multiplicity* verzamelde Stefaner miljoenen sociale media-foto's met als geotag 'Parijs' en gepost in 2017. Met behulp van getrainde neurale netwerken plaatste hij vergelijkbare foto's bij elkaar. Het geheel resulteerde in een collectief fotografisch portret van de lichtstad.

Hoe werkt het De volledige kaart is samengesteld uit foto's van Parijs. Wanneer je inzoomt, krijg je een gedetailleerd beeld van de verschillende foto's. Hierdoor kan de gebruiker heel makkelijk patronen herkennen. Zo kun je zien dat er veel vergelijkbare foto's op bepaalde plekken in de stad worden gemaakt.

Trend Steeds meer datavisualisaties visualiseren ons gedrag op sociale media en geven daar vervolgens een nieuwe betekenis aan door het op een andere manier te visualiseren.

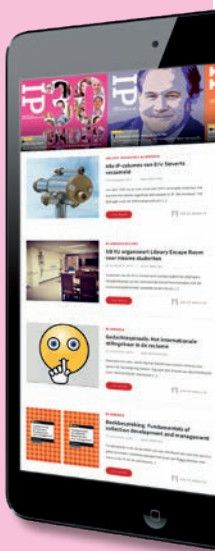
Prijs Gold in de categorie 'Unusual' van de Information is Beautiful Awards 2018

truth-and-beauty.net/projects/multiplicity

IP

vakblad voor
informatieprofessionalsIP kun je
ook
**online
lezen**De jaar-
gangen
2012-2018
zijn
full-text
en als
pdf te
lezen.*

* De laatste negen verschenen edities van IP zitten achter een 'slotje'. Abonnees via Aboland hebben inloggegevens toegestuurd gekregen. Abonnees via de KNVI loggen in via Mijn.KNVI.nl.

www.informatieprofessional.nl

DIGITAL REPAIR CAFÉ

Zeven collectiebeherende instellingen en twee expertisecentra in Vlaanderen, verenigd in AIDA (Automatische Ingest van Digitale Archieven), gaan een Digital Repair Café opzetten. Half februari beloofde de Vlaamse minister van Cultuur dit idee met zeventuizend euro. Archivaris Maarten Savels vertelt over de plannen.

'W e zien het geldbedrag vooral als een erkenning voor wat we gaan doen,' zegt Maarten Savels. Hij werkt als archivaris bij het Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, een van de deelnemende instellingen. 'Binnen AIDA merken we dat we allemaal digitale content hebben op verouderde en niet meer toegankelijke dragers zoals verschillende types floppy disks. Omdat we ze niet meer kunnen lezen, weten we ook niet wat erop staat. Het kunnen tekstdocumenten zijn, maar ook databanksystemen. Die bestanden willen we graag redden, en wel door als instellingen gezamenlijk een collectie van oude leesapparaten, software en hardware te verzamelen. Met die zeventuizend euro kunnen we een begin maken, de rest leggen we zelf bij.'

Ook zullen de deelnemende instellingen een gestandaardiseerde en beveiligde methode opstellen om de oude dragers te kunnen inlezen. 'Op basis van de dragers in onze collecties zullen we op zoek gaan naar geschikte hard- en soft-

ware, maar veel zal afhangen van welke types leesapparatuur we nog kunnen vinden. Misschien bevindt de benodigde apparatuur zich in onze eigen instituten, zo niet, dan zoeken we op de tweedehandsmarkt. Ook richten we ons tot de archiefvormers die hun archieven aan ons schenken. Een architect kan bijvoorbeeld nog de computer hebben waarmee hij destijds zijn archief heeft aangemaakt.'

Tot slot zal deze infrastructuur ter beschikking worden gesteld aan

alle organisaties die hun verouderde dragers willen inlezen en kopiëren. Bovendien komen handleidingen beschikbaar via CEST, de Cultureel Erfgoed Standaardentoolbox. 'Uiteindelijk moeten de geredde bestanden, indien vrij van rechten, online beschikbaar komen voor het publiek,' zegt Savels. 'Medio maart 2020 moet dit project afgerond zijn. Dan hopen we de procedures voor het omzetten van de bestanden gereed te hebben. En bezitten we de benodigde hardware. Vast nog lang niet alles, maar een paar computers – dat zou moeten lukken.'

Foto: Inkwina, CC BY-SA 4.0

Een kwestie van vertrouwen

Foto: Anne Reitsma

Over een paar jaar neemt kunstmatige intelligentie (AI) allerlei belangrijke beslissingen bij overheids- en archiefinstellingen. Niet mensen maar machines bepalen dan bijvoorbeeld welke informatie wel of niet gearchiveerd of openbaar gemaakt moet worden.

Toekomstmuziek? Niet echt. Instellingen passen al lang eenvoudige algoritmen toe in de vorm van beslisbomen, zoals voor het verlenen van vergunningen of het toekennen van uitkeringen. Het wordt spannender als we zelflerende algoritmen gaan gebruiken, bijvoorbeeld om fraude te detecteren of om misdaad te voorspellen. Dit roept talloze vragen op. Weten we als instellingen hoe we AI optimaal kunnen inzetten? Wat als de beslissingen ervan verkeerd zijn? En misschien nog belangrijker: hoe krijgen we vertrouwen in de – ogenschijnlijk ondoorzichtige – beslissingen die zelflerende systemen voor ons nemen?

In een experiment bij het Nationaal Archief hebben we gekeken naar vertrouwen. Een groep medewerkers heeft enkele maanden een zelflerend classificatiesysteem getraind. Dit systeem bepaalde of binnenkomende e-mailberichten tot de klasse ruis ('mag weg') of de klasse functioneel ('moet blijven') behoorden. Medewerkers controleerden de beslissingen door aan te geven of deze juist of onjuist waren. Deze input werd

'Een groep medewerkers van het Nationaal Archief heeft enkele maanden – als experiment – een zelflerend classificatiesysteem getraind'

Mette**van Essen**

Adviseur Digitale
Innovatie bij het
Nationaal Archief

gebruikt om het systeem verder te trainen.

Vertrouwen in het systeem werkt anders dan we in eerste instantie dachten. Het blijkt dat medewerkers het belangrijk vinden om controle,

of het gevoel van controle, te hebben over het systeem. Dit is belangrijker dan inzicht in het feitelijk functioneren van de algoritmen. Bovendien voelen medewerkers zich verantwoordelijk voor de werking van het systeem: zij zijn de trainers en willen het zo goed mogelijk ontwikkelen. Deze interactie maakt de menselijke consequenties én inconsequenties veel zichtbaarder ('hoe had ik dat bericht gisteren ook al weer beoordeeld?'). Medewerkers zijn zich ervan bewust dat een perfect systeem niet bestaat en ook niet nodig is, zolang de uitkomsten gecorrigeerd kunnen worden.

Dit experiment toont voor mij aan dat het toepassen van AI niet in een vacuüm kan plaatsvinden. Er is een wisselwerking nodig tussen gegevens, systemen en bovenal gebruikers. Om dit voor elkaar te krijgen moeten gebruikers deze systemen gaan begrijpen en vertrouwen. Met vertrouwen kunnen we beter nadenken over goede toepassingen. De kracht van AI zit niet in zelflerende algoritmen en het gebruik van veel gegevens. Wel in de samenwerking tussen mensen en machines, waarbij we allebei fouten kunnen en mogen maken.

<

Hoe is het om als Duitse informatie-professional in Nederland te werken? En andersom? Vijf collega's vertellen over hun ervaringen.

Mirjam Raaphorst

Redacteur van IP en coördinator bij Metamorfoze en dienst-coördinator Geheugen van Nederland bij de KB

Werken tussen twee culturen

Barbara Mulzer:
'Nederlanders zijn meer geneigd om te overleggen'

Barbara Mulzer is sinds 2001 hoofd van de bibliotheek van het Goethe-Instituut in Amsterdam. Het Goethe-Instituut is een culturele instelling die gefinancierd wordt door de Duitse overheid. Wereldwijd zijn er meer dan honderdvijftig vestigingen. Ze hebben onder andere als doel om de internationale culturele samenwerking te bevorderen; ook kan men er terecht voor bijvoorbeeld Duitse taalcursussen. Nederland telt twee vestigingen; één in Rotterdam en één in Amsterdam. Als hoofd van de bibliotheek houdt Barbara zich nu vooral bezig met het vernieuwen van de bibliotheek tot een *third space*.

Barbara is om privéredenen naar Ne-

derland gekomen: 'Ik heb een Nederlandse man leren kennen toen ik in het Goethe-Instituut in Rome werkte. Niet lang daarna kwam er een functie vrij bij het Goethe-Instituut in Amsterdam. Hier heb ik met succes op gesolliciteerd.'

Barbara ziet duidelijk verschillen tussen de Nederlandse en Duitse bedrijfscultuur. Nederlandse collega's zijn meer geneigd tot overleggen, de bekende poldercultuur. In Duitsland is men hiërarchischer ingesteld: de directeur bepaalt en vervolgens gaan de medewerkers doelgericht aan het werk. Ook merkt zij dat Duitse collega's vaak directer zijn dan Nederlandse collega's.

Verder staat bij Duitse professionals over het algemeen het werk bovenaan, zij werken fulltime en zijn ook geneigd meer uren te maken. Nederlandse collega's werken vaker parttime, zijn flexibeler en hechten meer waarde aan een goede balans tussen werk en privé. Overigens zijn de meeste medewerkers bij het Goethe-Instituut in Amsterdam Duits; vijftien van de achttien komen uit Duitsland.

In Nederland mist Barbara weinig specifieke zaken uit haar thuisland: 'Beide landen hebben mooie dingen te bieden, Nederland heeft de zee en de kust, Duitsland heeft heuvels en bossen. Waar ik in het begin wel aan heb moeten wennen, is de dynamiek in het openbaar vervoer. Mensen gaan vaak niet opzij en lopen niet door naar lege plekken.'

En de toekomst? 'Amsterdam is een prachtige stad met een rijk cultureel aanbod, maar ook erg druk. Voor nu vinden we dat prima, maar na ons pensioen (dat duurt nog zeker tien jaar) verhuizen wij graag naar Duitsland.'

Henrike Hövelmann:
**'Wat ik mis
in Nederland?
Met stip op één:
goed brood'**

In 2008 ging Henrike Hövelmann aan de slag bij het Rijksmuseum in Amsterdam. Sinds 2010 werkt zij als projectleider van 'Prentenkabinet online'. Bij dit project gaat het erom alle werken op papier van het museum te conserveren, te registreren en te digitaliseren én uiteindelijk online beschikbaar te stellen aan het publiek.

Na haar middelbare school heeft Henrike een jaar vrijwilligerswerk gedaan in Nederland. 'Vervolgens ben ik hier blijven hangen en heb ik kunstgeschiedenis en boekwetenschappen gestudeerd. Voordat ik goed en wel afgestudeerd was, had ik een baan bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, en dat in een tijd dat de banen in de culturele sector niet voor het oprapen lagen, ook niet in Duitsland. Toen ben ik gebleven.'

Henrike heeft nooit in Duitsland gewerkt, maar onderhoudt wel veel contacten met Duitse collega's. Daardoor kan ze toch iets zeggen over de verschillen tussen beide landen. Een van haar

ervaringen is dat de organisatorische structuur van Duitsland, waar deelstaten hun eigen cultuurbeleid maken, samenwerking en uitwisseling soms in de weg staat. 'Daarnaast zijn Duitsers meer gebonden aan regels en etiquette en zijn de verhoudingen op de werkvloer hiërarchischer. Ik loop daar soms tegenaan omdat ik vanuit Nederland anders gewend ben; ik word dan als "Nederlands" gezien. Wat ik prettig vind aan Duitsers: ze zijn hartelijk en oprecht. Je zou ook kunnen zeggen: direct – er wordt niet geschuwd om een mening te geven.'

Wat mist Henrike in Nederland? 'Met stip op één: goed brood. Daarnaast de *Kuchen* (dat is gebak, maar niet hetzelfde als cake of taart!) en de bergen.' Toch ziet ze haar toekomst voorlopig weggelegd in Nederland. 'In Duitsland is een titel nog steeds belangrijk en voor de functie die ik nu bekleed zou ik in een vergelijkbaar Duits museum gepromoveerd moeten zijn. Bovendien biedt Nederland nog voldoende uitdagingen.'

Eef Overgaauw is hoofd van de handschriftenafdeling van de Staatsbibliothek zu Berlin en is *Honorary Professor* Paleografie en Codicologie aan het Institut für Deutsche und Niederländische Philologie aan de Freie Universität Berlin. 'In 1990 kreeg ik de kans om in Duitsland te gaan werken bij een door de Deutsche Forschungsgemeinschaft gefinancierd onderzoeksproject. Dit project betrof de wetenschappelijke catalogisering van de middeleeuwse handschriften van de Universitäts- und Landesbibliothek Münster. Mijn werkplek was in de Staatsbibliothek zu Berlin. Na dit project volgde een tweede en een derde onderzoeksproject. Sinds 2000 ben ik hoofd van de Handschriftenafdeling en sinds 2005 buitengewoon hoogleraar.' In Duitse organisaties gaat het er wat formeler aan toe dan in Nederland, merkt Eef op. 'De mensen hier nemen hun werk erg serieus. Er is meestal een strikte scheiding tussen werk en privé; contacten met collega's zijn veelal wat

Eef Overgaauw:
**'Duitsland kent
een sterkere
scheiding
tussen werk
en privé'**

afstandelijker. Verder zijn procedures en afspraken erg belangrijk, waarschijnlijk belangrijker dan in Nederland.'

Eef denkt erover na om ook na zijn pensionering in 2023 in Duitsland te blijven. 'Het bevalt mij hier goed. En als het gaat om de frisse zeelucht die ik in Scheveningen zeer waardeerde en de Nederlandse taal die ik hier maar zelden kan gebruiken – ik mis het niet meer.'

Clemens Neudecker: 'In Nederland is meer ruimte voor innovatie en verandering'

Clemens Neudecker werkt sinds 2014 als research advisor bij de Staatsbibliothek zu Berlin en houdt zich onder andere bezig met het ontwikkelen van een onderzoeksstrategie en het coördineren van en participeren in meerdere (inter)nationale onderzoeksprojecten. Daarbij ligt de focus op technische innovatie en ontwikkelingen op het gebied van digital humanities.

Hiervoor heeft Clemens vijf jaar bij de Nederlandse Koninklijke Bibliotheek gewerkt als technical manager van IMPACT, het Europese onderzoeksproject voor het verbeteren van OCR (Optical Character Recognition). 'Bij mijn toenmalige werkgever, de Beierische Staatsbibliothek, werkte ik al met OCR en de kans om bij de Koninklijke Bibliotheek te gaan werken kon ik niet laten liggen. Zeker omdat het een functie met meer verantwoordelijkheid betrof en bij een organisatie met een focus op onderzoek in een nieuw land. Maar ondanks de mooie tijd en fijne Nederlandse col-

lega's besloot ik voor mijn huidige functie in 2014 weer naar Duitsland te verhuizen.'

In de vijf jaar dat Clemens in Nederland werkte, heeft hij duidelijk de verschillen tussen de Duitse en Nederlandse werkvloer kunnen ervaren. 'Er is in Nederland meer ruimte voor innovatie en verandering. Bovendien is er minder hiërarchie, waardoor er meer communicatie is tussen afdelingen en collega's met verschillende functies. Daarnaast is de Koninklijke Bibliotheek internationaal zeer actief, waardoor er veel contact is met experts en onderzoekers van andere bibliotheken en onderzoeksinstituten. In Duitsland ligt de focus in de bibliotheeksector nog voornamelijk op nationale thema's en ontwikkelingen.'

Doordat Clemens samenwerkt met Nederlandse collega's, bezoekt hij ze-

ker twee keer per jaar Nederland en meestal Den Haag. 'Ik verblijf graag in een hotel in de buurt waar ik woonde en geniet van een goede Indonesische maaltijd, meestal een rijsttafel. Vergelijken met Berlijn, een metropool met oneindig veel culturele activiteiten, doet Den Haag soms wel wat rustig aan, dus ik ben blij dat ik van beide steden kan genieten.'

In Berlijn ligt er voor Clemens nog veel werk, dus in de nabije toekomst blijft hij zeker in Duitsland. 'Ik kijk ernaar uit om de inspiratie die ik bij de Koninklijke Bibliotheek heb opgedaan, in Berlijn in de praktijk te brengen. Bijvoorbeeld het ontwikkelen van een LAB waar data gedeeld kan worden en onderzoekers bij elkaar komen. Ook lever ik graag een bijdrage aan de digitale transformatie die in onze organisatie pas net is ingezet. En tot slot: Berlijn heeft een grote onderzoeksgemeenschap op het gebied van *natural language processing* en kunstmatige intelligentie. We hebben zojuist financiering toegekend gekregen om samen met technische partners onze collecties te analyseren en verrijken. Dit onderzoek kan een enorme impact hebben op de data en diensten die we in de toekomst gaan leveren.'

Jasmin Böhmer: 'Nederlanders hebben een flexibele manier van werken'

Bij het Center for Molecular Medicine van het UMC Utrecht (UMCU) werkt Jasmin Böhmer sinds augustus 2018 als data steward. In die vrij nieuwe functie draagt ze bij aan het digitaal duurzaam bewaren van onderzoeksdata. 'Ik zorg ervoor dat er datasets worden gemaakt met de juiste metadata en met duurzame links naar context die volgens standaarden worden gepubliceerd en gearchiveerd.'

Mijn collega's en ik geven voorlichting en advies aan de academici en onderzoekers over hoe ze dit het beste kunnen aanpakken en we sluiten als adviseur aan bij projecten.'

Het was al snel duidelijk dat als Jasmin iets wilde doen op het gebied van research data management (RDM), ze moest verhuizen naar Groot-Brittannië of Nederland. 'Deze landen lopen voorop op het gebied van RDM en daar liggen dus meer mogelijkheden voor een baan,' legt ze uit. 'Nadat ik mijn *postgraduate degree* in Digital Information Services in Wales had gehaald, heb ik onder andere gesolliciteerd bij de TU Delft Library. Hier kon ik aan de slag bij de afdeling Central research data management support. Na twee jaar heb ik de overstap gemaakt naar het UMCU.'

Jasmin is zeer te spreken over de mentaliteit en cultuur in Nederlandse on-

derzoeksinstituten. 'Aan de flexibele manier van werken, waarbij eigen verantwoordelijkheid een belangrijke rol speelt, kon ik snel wennen. De Nederlandse werkstijl is *laid-back*, maar ook serieus en toegewijd. Ook vind ik het interessant om te zien dat veel collega's naast hun baan een bedrijfje hebben om zich te richten op datgene waar ze een passie voor hebben.'

Ze heeft het erg naar haar zin in Nederland en blijft hier voorlopig nog wel even. 'De mogelijkheid om bij het UMCU onderzoekers en wetenschappers te ondersteunen op het gebied van RDM, is heel dankbaar werk. Wel hoop ik in de toekomst meer samen te kunnen werken met Duitse collega's. Aangezien er in Duitsland de laatste tijd meer aandacht is voor research data management en er ook meer data stewards komen, zie ik hier op termijn zeker mogelijkheden voor.'

Van ramp naar nieuwe toekomst

In 2009 voltrok zich een ramp in Keulen toen het gebouw van het stadsarchief instortte. Tien jaar later is er veel gebeurd: aan de restauratie van de stukken wordt hard gewerkt, online is het archief present en de nieuwbouw is volgend jaar klaar. Een terugblik.

Fred van Kan

Algemeen directeur van het Gelders Archief en lid van de Fachbeirat Wiederaufbau des Historischen Archivs

Visualisatie van de nieuwbouw van het Historisches Archiv in Keulen

Voorwerk voor de digitale reconstructie

Op 3 maart 2009 stortte het stadsarchief van Keulen aan de Severinstrasse in als gevolg van een aardverschuiving. Oorzaak was een fout die werd gemaakt bij de aanleg van een damwand, nodig voor de bouw van de Keulse Noord-Zuidmetrolijn. Zo kon een gat ontstaan waardoor ongeveer 5.000 kubieke meter zand, grind en grondwater van onder het stadsarchief en enkele ernaast gelegen huizen in de bouwput wegstroomde. De hoogte van het schadebedrag bedraagt volgens de stad ten minste 1 miljard euro. Bovendien waren er twee doden te betreuren.

Eerste hulp

Op het moment van de instorting bevatte het archiefdepot 30 strekkende kilometer regulier archief, 65.000 oorkonden, 104.000 kaarten en 2000 handschriften, van de middeleeuwen tot heden. De meeste stukken werden ernstig tot zwaar beschadigd: zij raakten vermengd met puin en kwamen in het grondwater terecht.

Direct na de ramp werd een *Erstversorgungszentrum* in het zuiden van Keulen ingericht, waar al spoedig vele vrijwilligers toestroomden uit binnen- en buitenland om mee te werken aan een reddingsactie. Hun aantal zou uiteindelijk toenemen tot ruim 3.000. Brandweer

en het zogeheten *Technisches Hilfswerk* haalden de archiefstukken of wat daarvan over was uit het puin. De vrijwilligers ontdeden het materiaal vervolgens van stof en puin, maakten een eerste schifting tussen nat en droog en registreerden de stukken.

In de zomer van 2009 was ongeveer 80 procent van de documenten geborgen. Het laatste gedeelte kon pas naar boven worden gehaald nadat het grond- en regenwater was weggepompt. De hele bergingsoperatie werd in de zomer van 2011 voltooid; toen was 95 procent van de archiefbescheiden geborgen. Aanvankelijk werden de bestanden in twintig 'asielarchieven' ondergebracht, verspreid over heel Duitsland. Later kon dit beperkt worden tot de depots in Keulen en in Düsseldorf.

Opbouw

Voor de begeleiding van de conservering van de archieven, de opbouw van een digitaal archief en de nieuwbouw heeft het Keulse stadsbestuur een wetenschappelijke adviesraad in het leven geroepen, de *Fachbeirat Wiederaufbau des Historischen Archivs*. Daarin zitten naast archivariissen van grote archieven ook vertegenwoordigers van de vakgroep Restauratie van de Hogeschool Keulen en historici. Deze raad had een belangrijke stem in de totstandkoming

van een matrix op grond waarvan keuzes konden worden gemaakt voor ordening en restauratie van de archivalia.

Drie criteria waren van belang bij het stellen van prioriteiten: 1. inhoudelijke en juridische waarde voor de gebruiker – waarbij rekening werd gehouden met de aanwezigheid van gebruikerskopieën; 2. de aanwezigheid van inventarissen en de materiële staat en 3. financiën en personele en materiële hulp.

Op grond van deze criteria werd bijvoorbeeld aan bestanden die via microfilms al geraadpleegd konden worden geen hoge prioriteit toegekend, terwijl bestanden die dankzij een inventaris eenvoudig geordend konden worden, voorrang kregen; dat gold ook voor stukken die qua materiële toestand snel achteruitgingen. Zo kwam een ingenieus keuzesysteem tot stand.

Conservering en restauratie

De conservering en restauratie werden en worden uitgevoerd in een daartoe opgericht *Restaurierungs- und Digitalisierungszentrum* in Keulen. Het gaat daarbij om ongeveer dertig strekkende kilometer beschadigd archiefmateriaal, goed voor een gigantische hoeveelheid papiersnippers. Er is daar werk voor maar liefst 6300 arbeidsjaren. Met de inzet van tweehonderd personen zou het archief over dertig jaar weer als vanouds moeten functioneren. Wat helaas tegenwerkt is de schaarste aan vakkundig personeel.

Waar nodig wordt de methode van de digitale reconstructie toegepast, die voor het eerst werd gebruikt in Berlijn om de versnipperde Stasi-archieven tot leesbare bestanden terug te brengen. Daarbij worden beide zijden van de fragmenten nauwkeurig gescand, conform kleur en geometrie. De verschillende fragmenten worden dankzij de software digitaal tot gehele documenten samengebracht. Ongeveer 2 miljoen fragmenten zullen uiteindelijk ter hand worden genomen.

Discussies

Toen het in de civiele procedure tot schadeclaims kwam, leidde dit tot discussies over prioritering van conservering en restauratie en over het acquisitiebeleid. Moeten bestanden die weinig

'Voor conservering en restauratie van beschadigd archiefmateriaal is werk voor 6300 arbeidsjaren'

worden geraadpleegd wel dezelfde zorg ontvangen als eeuwenoude oorkonden die door velen als erfgoed worden gezien?

Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor archieven van besturen waarvan er in andere steden vergelijkbare voorbeelden zijn, zeker als het om negentiende- en twintigste-eeuwse stukken gaat. En waarom moeite doen voor bestanden die al gedigitaliseerd zijn?

Zelfs het acquisitiebeleid van het stadsarchief werd ter discussie gesteld. Had de directeur zelf niet een keer opgemerkt dat sommige archieven die zijn voorgangers hadden binnengehaald, nu de drempel van het depot nooit zouden halen? Zouden die bescheiden niet buiten de restauratieoperatie kunnen blijven? En ten slotte het drukwerk in archieven: dat vind je toch op tal van andere plaatsen terug?

De wetenschappelijke archiefraad sprak zich in deze discussies heel duidelijk uit: eenmaal bestempeld tot archiefbescheiden, blijft het materiaal dit altijd, vervanging daargelaten. Wat de rechter vindt, moet nog blijken.

Online alternatief

Al in de maand van de instorting van het archief werd het DHAK, *Das Digitale Historische Archiv Köln*, opgericht. Aanvankelijk was het doel om particulariseren en instellingen de gelegenheid te geven zoveel mogelijk elders berustende kopieën van Keulse bestanden te uploaden, zodat die via de DHAK-website geraadpleegd konden worden. Spoedig werden ook digitale bestanden van het stadsarchief toegevoegd en scans die waren gemaakt van inmiddels herstelde archivalia. Door de digitalisering van elders bewaarde microfilms van alle archivalia van voor 1815 kon daarbij een forse stap worden gemaakt. Belangrijk was ook de subsidie die werd verleend door de *Deutsche Forschungsgemeinschaft* (2012-2014), die zorgde voor nieuwe functionaliteiten voor de website.

Inmiddels maakt de DHAK-website onderdeel uit van het stadsarchief en is zij uitgegroeid tot de plaats bij uitstek voor onderzoek naar de Keulse geschiedenis. Terwijl het merendeel van de originelen nog vele jaren onbereikbaar zal zijn, is

‘Het burgerarchief wil er zijn voor alle inwoners van Keulen’

hier al heel veel online te vinden. Zelfs documenten die nog niet geheel geïdentificeerd kunnen worden, voegt het stadsarchief toe. Het zoeken van documenten wordt vergemakkelijkt doordat al spoedig de inventarissen van het stadsarchief werden toegevoegd, zodat documenten binnen de juiste context worden aangeboden. Met het DHAK is het Keulse archief koploper binnen de Duitse archiefsector.

Burgerarchief

Eind 2011 presenteerde het stadsarchief een langetermijnvisie. Daarin wordt rekening gehouden met het langdurig naast elkaar bestaan van de gewone archiefwerkzaamheden en de activiteiten voor het herstel van archieven en collecties. Centraal staat de ontwikkeling tot wat een burgerarchief wordt genoemd. Of anders gezegd, een archief dat er wil zijn voor alle inwoners van Keulen, zonder onderscheid. Iedereen is welkom die vragen wil stellen over de Keulse geschiedenis. In de visie van het archief neemt de digitale studiezaal, het DHAK, daarbij een belangrijke plaats in.

Nieuwbouw

In september 2009 besloot de gemeenteraad van Keulen tot nieuwbouw voor het stadsarchief ten zuiden van de bin-

nenstad en niet ver van de universiteit, wat mogelijkheden biedt voor samenwerking. Vervolgens werd in 2011 een wedstrijd voor architecten uitgeschreven. Het winnende ontwerp van Waechter + Waechter Architekten uit Darmstadt ging uit van een gebouw dat onderdak biedt aan het archief, de Kunst- en Museumsbibliotheek en het *Rheinisches Bildarchiv*. Maar deze opzet vond de gemeenteraad te kostbaar. De plannen moesten worden aangepast en daarom kon pas op 17 maart 2017 de eerste steen voor de nieuwbouw worden gelegd.

Het nieuwe gebouw krijgt een transparante, uitnodigende uitstraling, die past bij het idee van het burgerarchief. De archiefbewaarplaats vormt de kern. Op een netto vloeroppervlak van 14.493 vierkante meter zal voor het stadsarchief plaats zijn voor 50 strekkende kilometer regulier archief naast 460 kasten voor oorkonden op perkamenten en grote formaten. De totale kosten voor de nieuwbouw zijn begroot op ruim 80 miljoen euro.

Eind 2020 zal het stadsarchief de nieuwbouw betrekken en worden medewerkers en archieven weer op één plaats verenigd. Meer dan ooit tevoren zal het Historisches Archiv dan een open huis voor alle Keulenaren zijn, een burgerarchief.

<

Snippers die langs digitale weg tot documenten worden verzameld

Foto: Fred van Kan

Gerard Meijer

Gerard Meijer (1962) is professor in de experimentele natuurkunde en directeur van het Fritz-Haber-Instituut van de Max-Planck-Gesellschaft in Berlijn. Van september 2012 tot januari 2017 was hij voorzitter van het College van Bestuur van de Radboud Universiteit Nijmegen. In Nederland leidde hij in 2015 de licentie-onderhandelingen met Elsevier. In Duitsland maakt hij deel uit van het onderhandelings-team van DEAL: een nationaal consortium om de traditionele abonnementen om te zetten naar open access 'publish & read'-overeenkomsten.

Gerard Meijer:

'Met de **CC-BY licentie** loopt Duitsland nu voorop'

**Matthijs
van Otegem**

Redacteur van IP
en directeur van
de Universiteits-
bibliotheek van
de Erasmus
Universiteit Rotterdam

Dit jaar is in Duitsland voor het eerst op nationaal niveau een contract afgesloten met een grote uitgever gebaseerd op open access. IP sprak met Gerard Meijer, die zowel in Nederland als nu in Duitsland een voortrekkersrol speelt bij de transitie naar open access.

Hoe staat Nederland ervoor als het gaat om open access?

'Nederland is een van de voorlopers in Europa: er werden veel eerder deals gesloten zoals deze in Duitsland. De situatie is ook eenvoudiger: er zijn dertien universiteiten die zeer op elkaar lijken, en deze zijn goed georganiseerd in de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU). Een Kamerbrief van staatssecretaris Sander Dekker zette in 2013 open access op de bestuurlijke agenda. De Colleges van Bestuur zagen in dat deze transitie naar open access het snelste kon plaatsvinden door in de onderhandelingen met uitgevers de verlenging van de traditionele licenties te koppelen aan concrete afspraken over open access. De

**'In elk land
beweren
uitgevers de
beste deal
weg te geven,
maar je kunt
het nooit
controleren'**

universiteitsbestuurders gingen zich er persoonlijk mee bemoeien en toen ging het hard. Eenzelfde patroon zie je in andere, kleinere landen: Oostenrijk, Finland en Zweden.'

Waarom verliep dit anders in Duitsland?

'In Duitsland is het onderwijslandschap complexer. Er zijn zestien deelstaten en elke deelstaat heeft een eigen verantwoordelijkheid voor de universiteiten. Sommige deelstaten hadden contracten met de uitgevers voor alle universiteiten in die deelstaat, maar veel van de grote universiteiten hadden hun eigen contract. Daarnaast zijn er in Duitsland meerdere buitenuniversitaire onderzoeksorganisaties die ook elk hun

eigen contract hadden. De onderlinge verschillen tussen de contracten waren groot. Het was dan ook een reuzenstap om al deze instellingen te verenigen in één alliantie, met als doel nationale contracten af te sluiten: DEAL (DEutsche Allianz Lizenzen). Dit was nog nooit vertoond. Uiteindelijk is het consortium veel meeromvattend dan in Nederland.'

Hoe verlopen de licentie- onderhandelingen in Nederland en Duitsland?

'Toen ik in 2017 van Nederland naar Duitsland verhuisde en daar ook ging deelnemen aan de licentieonderhandelingen, viel me op dat van de kant van de uitgevers gewoon weer dezelfde mensen aan tafel zaten. Dit was een eye-

opener. Universiteiten stellen – meestal via de bibliotheken – delegaties ad hoc samen uit goedwillende collega's die de onderhandelingen “erbij” doen. Maar de uitgevers hebben teams van professionals die de hele wereld rondreizen en niets anders doen. In elk land beweren ze de beste deal weg te geven, maar je kunt het nooit controleren. Elk contract bevat een “non-disclosure”-clausule, die bepaalt dat de inhoud geheim moet blijven. Dit moet anders. In mei van het afgelopen jaar heb ik daarom teams van onderhandelaars uit verschillende Europese landen voor het eerst met elkaar om de tafel gebracht. Inmiddels ontmoeten de hoofdonderhandelaars uit verschillende landen elkaar op regelmatige basis via de European University Association. We hebben gezamenlijk afgesproken dat we geen “non-disclosure”-clausules meer zullen accepteren. De overeenkomst met uitgeverij Wiley, die we begin dit jaar hebben afgesloten, is afgelopen februari, dertig dagen na ondertekening, volledig online gekomen.’

Waarom is het nu gelukt om met Wiley afspraken te maken over open access?

‘Als je van een businessmodel gebaseerd op lezen wilt overstappen naar een model gebaseerd op publiceren, dan moet er op de eerste plaats van beide kanten de overtuiging zijn dat dit een juiste en duurzame verandering is. Van de kant van de wetenschappers werd hier al langer op aangedrongen, en het nieuwe topmanagement van Wiley is hier ook van overtuigd. Realistisch gezien, is een dergelijke verandering alleen te verwachten als deze nagenoeg budgetneutraal gebeurt: bibliotheken willen en kunnen niet veel meer betalen, en uitgevers willen geen gat in hun omzet. Wiley is bereid hierin mee te gaan. In plaats van betalen voor een reeks abonnementen, betaalt Duitsland nu per gepubliceerd artikel en krijgt daarnaast het recht om de volledige tijdschriften ook te lezen – inclusief toegang tot alle archieven – in de zogenaamde “publish & read”-overeenkomst.’

Aan wat voor kosten per artikel moeten we dan denken?

‘In Duitsland gaat het bij Wiley om ongeveer 10.000 artikelen per jaar,

voor een bedrag van 2.750 euro per artikel. Dit lijkt in vergelijking met de bedragen die er in Nederland betaald worden veel, maar dit is het directe gevolg van de budgetneutrale overgang. In het abonnementsmodel is de prijs voor lezen ruwweg gerelateerd aan het aantal inwoners per land: in Duitsland vijf keer zoveel als in Nederland. Het aantal publicaties in Duitsland ligt echter slechts drie keer hoger dan in Nederland. Als je in beide landen budgetneutraal overstapt, zal de prijs per artikel in Duitsland dus 5/3 hoger liggen dan in Nederland. Deze 2.750 euro in Duitsland is dus te vergelijken met 1.650 euro per artikel in Nederland. De hoogte van de prijs per artikel zegt niet direct iets over de “kwaliteit” van de overeenkomst; je moet net iets verder kijken.’

Wat kan Nederland leren van deze Duitse deal met Wiley?

‘Een cruciaal element in de nieuwe overeenkomst is dat de wetenschapper het volledige auteursrecht behoudt. Het was tot nu toe standaard dat uitgevers de rechten opeisten en de auteur slechts een licentie gaven om het eigen werk te gebruiken in bijvoorbeeld het onderwijs. In Duitsland behouden de auteurs nu de volle rechten, volgens een Creative Commons BY-licentie. Dit is een essentiële stap. Het zijn de copyrights die de uitgevers in het verleden een monopoliepositie over de lezers hebben gegeven. Het zal nog niet eenvoudig zijn om in Nederland in een onderhandeling eenzelfde resultaat te boeken, want het is in vergelijking met Duitsland een kleinere speler en legt daarmee minder gewicht in de schaal.’

Wat is de rol van bibliotheken in deze onderhandelingen?

‘De rol van bibliotheken is onmiskenbaar sterk aan het veranderen. De tijd dat de bibliotheek haar positie ontleende aan het collectiebudget is verleden tijd. Het geld verschuift van abonneren naar publiceren en de bibliotheekmanagers hebben aan de onderhandelings-tafel plaatsgemaakt voor hun bestuurders. Niet elke bibliotheek staat daarom te springen om deze ontwikkeling te steunen, want ze verliezen gedeeltelijk

hun machtspositie. Niettemin zie ik wel degelijk een belangrijke rol voor bibliotheken weggelegd. In deze onderhandelingen is het van groot belang om de juiste informatie te hebben. In Duitsland beschikken we met de Max Planck Digital Library over een van de beste data analytics-teams in Europa. Zij leveren de data-analyse voor de onderhandelingen met de uitgevers; dit is bij uitstek een rol voor bibliotheken van de toekomst.’

Wat kunnen bibliotheken nog meer doen om open access te stimuleren?

‘Bibliotheken zouden hun onderzoekers beter moeten ondersteunen bij publiceren in open access. Sommige onderzoekers betalen de publicatiekosten nu uit hun eigen onderzoeksbudgetten. Het gevolg is dat universiteiten geen flauw idee hebben wat ze voor wetenschappelijk publiceren betalen. Ze betalen via de bibliotheek en via het onderzoeksbudget. Schattingen lopen inmiddels op tot zo’n vijftien procent extra kosten boven op de huidige licentieprijzen. Alleen maar extra inkomsten voor de uitgever. Bibliotheken moeten opkomen voor hun onderzoekers!’

Onderzoekers lijken zich niet zo bewust te zijn hoe de markt voor publiceren werkt...

‘Inderdaad, onderzoekers dragen hun auteursrechten vaak zomaar over aan de uitgever. Onlangs klaagde een grote uitgever de piratensite SciHub aan voor inbreuk op het auteursrecht van honderd artikelen en kreeg daarvoor een schadevergoeding toegewezen van 15 miljoen dollar. Blijkbaar zijn de copyrights dus 150.000 dollar per artikel waard. En dat geven we met elkaar gewoon weg! Tegelijkertijd zie je aan SciHub en ResearchGate dat er nu echt iets aan het veranderen is. Dit soort sites komen voort uit onvrede met het systeem. De foto-, film- en de muziek-industrie hebben aan den lijve ondervonden wat er gebeurt als je je klanten niet serieus neemt. Dit dreigt nu ook te gebeuren voor de grote uitgevers van wetenschappelijke artikelen. Samen hebben we nu een unieke kans om het systeem daadwerkelijk te veranderen.’

‘Bibliotheekmanagers hebben aan de onderhandelings-tafel plaatsgemaakt voor hun bestuurders’

Nederlandse en Duitse UB's in cijfers

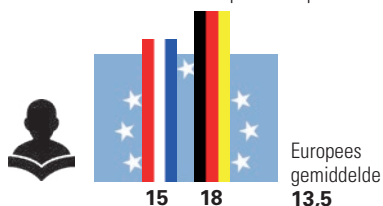
De Franse bibliotheekorganisatie ADBU verzamelde benchmarkcijfers voor universiteitsbibliotheken in Europa.* Hoe deden in 2016 Nederland en Duitsland het in vergelijking met hun Europese collega's?

* Zie tinyurl.com/yyvd5546.

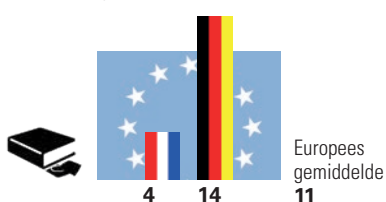
Bibliotheek als werkplek

Opvallend: in Nederland en zeker in Duitsland moeten studenten vechten om een studieplek. Geen wonder dat de UB's uitpuilen. In Duitsland komen studenten nog wel boeken lenen; in Nederland is dat vrijwel over.

Aantal studieplaatsen
aantal studenten per studieplaats

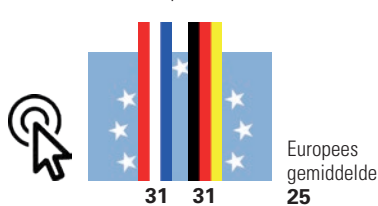
Aantal boekuitleningen
(per student)

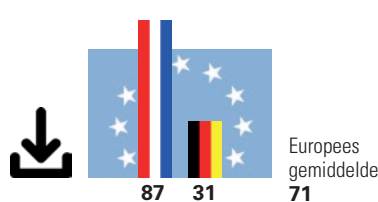
Digitale bibliotheek

De website van de universiteitsbibliotheek wordt in Nederland en Duitsland op jaarbasis ongeveer evenveel bezocht. Opmerkelijk is dat Nederlandse gebruikers ruim twee keer zoveel artikelen downloaden. Blijkbaar loopt dat dus niet meer via de website van de bibliotheek.

Bezoek website
(bezoeken per student)

Aantal downloads
artikelen (per gebruiker)

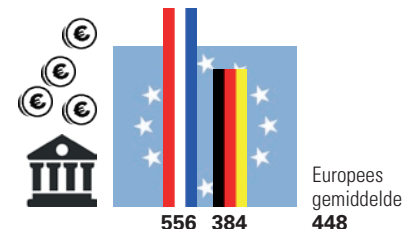
Kosten

Nederland geeft aan de bibliotheek fors meer uit dan het Europees gemiddelde; onze Duitse collega's juist veel minder. Wel loopt er in Duitse universiteitsbibliotheken meer personeel rond. Het geld gaat in Nederland naar de - digitale - collectie.

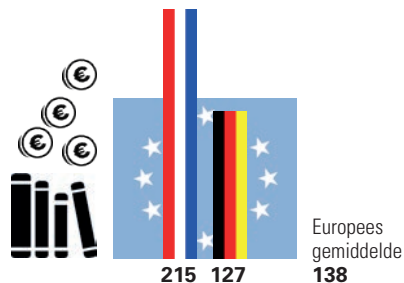
Aantal medewerkers bibliotheek
(in fte) per 1000 studenten

Uitgaven aan de bibliotheek
per student (€)

Uitgaven aan de collectie
per gebruiker (€)

Nieuwe namen leggen minder na

STUTTGART 'Naamsverandering lijkt goed uit te pakken'

In Nederland en Vlaanderen is het niet best gesteld met de aloude DIV- en IDM-opleidingen, bleek uit een eerder artikel. Hoe is de situatie bij onze oosterburen? IP sprak met docenten van de hogeschool-opleiding in Stuttgart en de universitaire in Berlijn.

Frank Huysmans

Redacteur van IP, bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

De Hochschule der Medien in Stuttgart is gevestigd in een futuristisch ogend gebouw aan de westrand van de stad. Vanaf dit jaar heet de bacheloropleiding niet langer *Bibliotheks- und Informationsmanagement*. Prof. Sebastian Mundt legt uit waarom. 'We hadden al langer twee groepen instromers. Een groep die met het beroepsprofiel "bibliotheek" binnenkwam en een groep met een oriëntatie op commercie en/of IT, die nog openstaat voor meerdere beroepsprofielen. "Bibliotheek" was voor die laatste groep te prominent in de naam van de opleiding. Vanaf maart dit jaar heet de opleiding *Informationswissenschaften* en heeft ze twee pijlers: *Bibliotheks-, Kultur- und Wissensmanagement* voor de eerste groep en *Daten- und Informationsmanagement* voor de tweede. En die naamsverandering lijkt goed uit te pakken, we hebben wat meer aanmeldingen dan in eerdere jaren. We bieden elk semester studieplekken aan en kunnen negentig studenten plaatsen.'

Is er nog een voltijd masterprogramma dat er direct op aansluit?

Sebastian Mundt: 'Nee. We merkten dat de goede studenten na hun bachelor meteen in de praktijk gingen werken. De meesten hebben binnen drie tot zes maanden een startersbaan. We hebben wel nog een programma met cursussen in bibliotheek- en informatiemanagement voor degenen die hogerop willen in het bibliotheekvak. Door cursussen te combineren kan een mastergraad worden bereikt.'

Hoe ligt jullie opleiding in de markt, bij studenten en potentiële werkgevers?

'Het programma is sterk verbonden met de beroepspraktijk. Die reputatie hebben we ook bij werkgevers. Stuttgart geldt als praktijk- en projectgeoriënteerd, in kleine groepen. Overigens hebben we nog veel meer bachelor- en masterprogramma's, zoals information design, audiovisuele- en printmedia, computer science en crossmedia publishing & management. Alles bij elkaar heeft de hogeschool momenteel zo'n 4.500 studenten.'

'Binnen Duitsland zijn de verschillen tussen de opleidingen behoorlijk groot. Daarbij zijn studenten regionaal georiënteerd: ze kiezen relatief vaak voor een studie dichtbij.'

Zijn de studieprogramma's sterk veranderd door de digitalisering van de media- en informatiesector?

'Informatiewetenschappen is zeker "digitaler" en meer interdisciplinair dan voorheen. Er ligt nu meer nadruk op IT- en programmeerkennis en -vaardigheden. En collectiemanagement is inmiddels vooral content- en license management geworden, al is dat in wetenschappelijke bibliotheken sterker dan in openbare. Daarnaast hebben we faculteitsbreed dezelfde basiscursussen ingevoerd: projectmanagement, ethiek en recht, en wetenschappelijk werken met inbegrip van methoden van onderzoek.'

Hochschule der Medien in Stuttgart

Foto: Silesia711, CC BY-SA 4.0

druk op bibliotheekvak

BERLIJN 'Programma nu meer gericht op onderzoek en data-analyse'

Aan de Humboldt Universität in Berlijn is het Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft gevestigd. Dit instituut biedt de enige universitaire studie in Duitsland aan in de bibliotheek- en informatiewetenschap (B&IW). Er is een *BA-programma Bibliotheks- und Informationswissenschaft* en een *BA Informationsmanagement & Informationstechnologie* met momenteel ruim driehonderd studenten. Van de master, met op het moment negentig studenten, is net als in Stuttgart recent de naam veranderd in *Information Science* om minder nadruk te leggen op het bibliotheekvak. Overigens is er nog steeds de mogelijkheid om een voortgezette master in B&IW te doen in het afstandsonderwijs (waaraan dan wel collegegeld verbonden is). Deze wordt thans door zo'n 150 studenten gevolgd. Aan alle opleidingen samen zijn momenteel 630 studenten en 24 PhD-studenten verbonden.

Ulla Wimmer, docent aan het instituut, licht toe: 'In de bachelor B&IW kunnen studenten 120 ECTS (studiepunten, 2 jaar) bij ons volgen en 60 ECTS (1 jaar) in een ander vak naar keuze doen. Omgekeerd, dus 60 punten bij ons en 120 bij een ander vak, is ook mogelijk. Het is in de bachelor inmiddels verplicht om te leren programmeren in Python en vertrouwd te raken met XML en dergelijke. Daarnaast dienen studenten zeven weken in de praktijk te werken bij een "informatie-intensieve organisatie", zoals een bibliotheek. In de bachelor *Informationswissenschaft & Informationstechnologie* doen studenten de helft bij ons en de andere helft bij informatica.'

Is de naamsverandering van de master ingegeven door teruglopende studentenaantallen?

Ulla Wimmer: 'Het aantal inschrijvingen liep wel wat terug, maar dat komt vooral omdat veel studenten na de bachelor een baan krijgen aangeboden. Voor de aansluitmaster hadden we tot voor kort een numerus clausus, maar die hebben we kunnen opheffen. We krijgen de studieplaatsen echter nog altijd makkelijk gevuld. Het programma is inhoudelijk nu wat meer op onderzoek en data-analyse gericht en wat minder op bibliotheken. En de naam is nu in het Engels. Als je een derde van de cursussen in het Engels aanbiedt, mag het hier officieel een internationale master heten.'

Hoe verhouden jullie opleidingen zich tot die van de hogescholen?

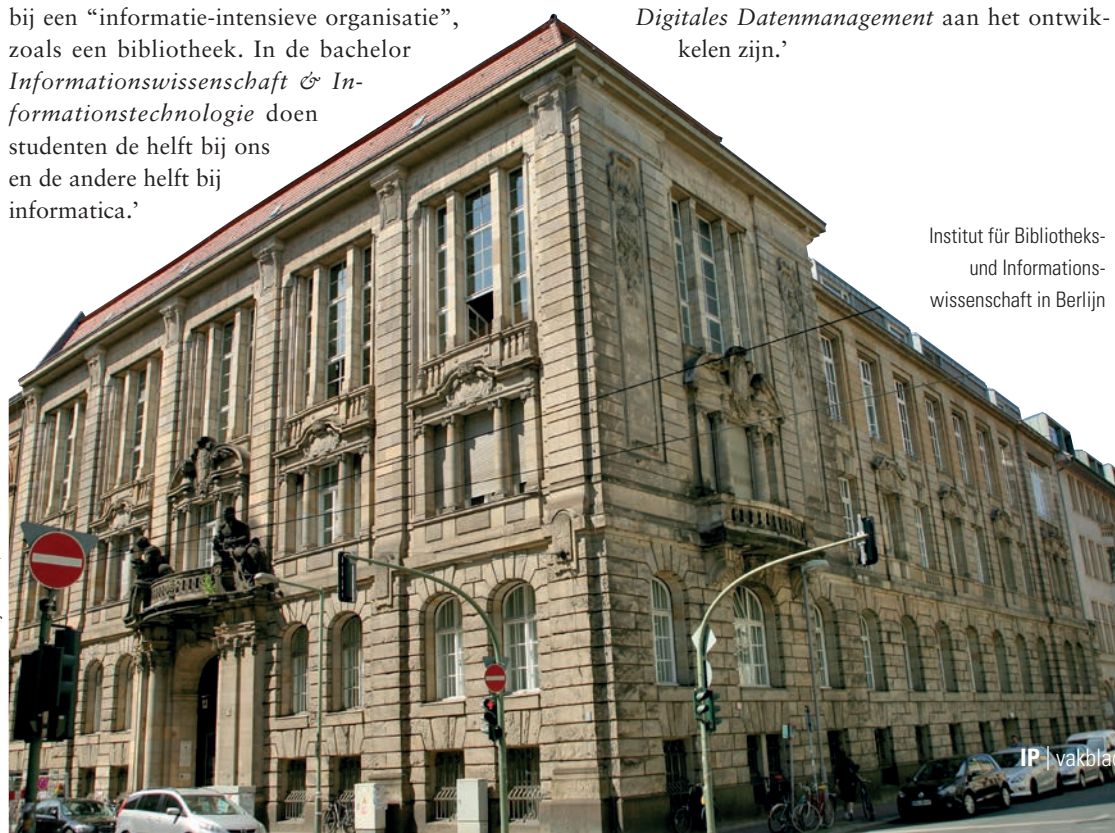
'De docenten zijn hier meer op de wetenschap georiënteerd, op de Engelstalige onderzoekswereld in de *iSchools*. Zelf ben ik een van de weinigen met een achtergrond in de bibliotheekpraktijk. Wij zijn in Duitsland de enige opleiding met promotierecht. Verder werken we samen met het Department of Information Studies aan de Universiteit van Kopenhagen, King's College London en staat er een samenwerking met de *iSchool* in Dublin op stapel. We hebben goede relaties met de hogescholen, in het bijzonder met die in Potsdam waarmee we een voortgezette master *Digitales Datenmanagement* aan het ontwikkelen zijn.'

Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft in Berlijn

Het Duitse onderwijslandschap

Het onderwijslandschap in Duitsland is op het eerste oog tamelijk ingewikkeld en op het tweede oog evenzo. De zogenaamde 'Kulturhoheit der Länder' bepaalt dat de zestien bondslanden het binnen hun grenzen voor het zeggen hebben op het gebied van cultuur, inclusief het onderwijs.

De Nederlandse driedeling in mbo, hbo en wo vinden we min of meer terug in die in *Fachoberschulen/Berufsoberschulen*, *Fachhochschulen* en *Universitäten* (hoewel de eerste formeel tot het secundaire onderwijsniveau behoren). Op het middelbare niveau kun je in Duitsland een driejarige opleiding volgen tot *Fachangestellte/r für Medien- und Informationsdienste (FaMI)*. Daarbinnen zijn er specialisaties in de richtingen bibliotheek, archief, informatie & documentatie, beeldbanken en medische documentatie. Rond de achthonderd bibliotheken bieden opleidingsplaatsen aan. Hogere (beroeps)opleidingen in de informatiewetenschap (BA, MA, BSc, MSc) zijn te volgen aan de hogescholen van Darmstadt, Hamburg, Hannover, Keulen, Leipzig, München (twee opleidingen, alleen toegankelijk voor bibliothecarissen in openbare dienst), Potsdam, Stuttgart, Wildau, en aan de Humboldt-Universität in Berlijn. De Universität Hildesheim heeft een BSc informatiemanagement en -technologie en een BA Internationaal informatiemanagement. Archiefscholen zijn er in Marburg, Potsdam en München. Bachelors en aansluitende masters moeten bij wet kosteloos kunnen worden gevolgd. Voor 'weiterbildende Studiengänge' mogen de hogescholen en universiteiten collegegeld vragen, ook omdat deze in principe niet gesubsidieerd worden.

In de hippe Zeeheldenbuurt in Den Haag bevindt zich de Deutsche Bibliothek, geheel gericht op Duitstalige uitgaven. De 66 jaar oude bibliotheek doet veel méér dan alleen op de Krimi's, biografieën en andere boeken passen, met dank aan de inzet van vrijwilligers.

Tot een paar jaar geleden gingen alle ramen van het pand schuil achter jaloezieën,' vertelt medewerker Petra Kaumann. De van oorsprong Duitse Kaumann werkte eerder als informatiebemiddelaar bij de Openbare Bibliotheek Den Haag. 'Veel mensen dachten dat we altijd gesloten waren.' De openheid die de bibliotheek nu uitstraalt, inclusief een frisse *signing* op de ramen, staat symbool voor de verandering die zij de afgelopen jaren heeft doorgemaakt.

Vrijwilligers

'Onze bibliotheek heeft zo'n zevenduizend Duitstalige romans, Krimi's, poëzie, kinderboeken, biografieën, dvd's en andere uitgaven. Als stichting drijven we volledig op vrijwilligers,' zegt Tiny Hielema, gepensioneerd lerares Duits. In de vier jaar dat ze hier werkt heeft ze de bibliotheek zien veranderen van een gesloten in een open organisatie. 'Op een gegeven moment kwam het besef bij de medewerkers dat ze meer wilden doen dan alleen op de "boeken passen",' vult Kaumann aan. 'Mensen hadden allerlei ideeën die ze graag wilden uitvoeren. Zo hebben we met een gemeentelijke subsidie binnen onze bibliotheek in 2018 de Zeehelden Bibliotheek opgezet. Een buurtbibliotheek in een bibliotheek dus. Omdat we in de Zeehelden Bibliotheek onze Duitse identiteit willen behouden, bieden we alleen vertalingen van Duitse romans, kinderboeken en literatuur over Den Haag aan.'

'Jammer genoeg was die subsidie eenmalig,' zegt Kaumann. 'De toenmalige wethouder wilde met de komst van vier buurtbibliotheken het wegvallen van verschillende vestigingen van de Openbare Bibliotheek Den Haag opvangen. We gaan nu kijken waar we budget kunnen vinden om de collectie te blijven aanvullen.'

Een ware Wende in de Deutsche Bibliothek

Geschiedenis

Is de buurtbibliotheek nog jong, de geschiedenis van de Deutsche Bibliothek gaat ver terug. In 1953 stootte de Duitse ambassade wegens ruimtegebrek haar boekencollectie af. De predikant van de Duitse evangelische kerk in Den Haag bood vervolgens 22 jaar lang onderdak aan de collectie; een bibliothecaris, betaald door de ambassade, zorgde voor de collectie en de uitleningen. Vervolgens verhuisde de bibliotheek naar verschillende locaties, om in 2000 in een eigen (koop)pand in de Zeeheldenbuurt te belanden. De ambassade had zich inmiddels als 'sponsor' teruggetrokken, maar met de hulp van bedrijven en particulieren kon de bibliotheek een nieuwe start maken. 'Een soort crowdfunding avant la lettre,' aldus Hielema.

Activiteiten

'De bibliotheek heeft zo'n driehonderd leden, maar dat aantal slinkt helaas,' zegt Hielema. 'Van de lidmaatschappen alleen kunnen we niet rondkomen. Daarom organiseren we vele activiteiten, variërend van lezingen, de *Kino Klub Goethe* (een filmavond in samenwerking met het Goethe-Institut), een Literaturcafé (samen romans bespreken) tot een Sprachcafé (onder leiding van een coach in het Duits converseren). Al die activiteiten passen in de trend dat een bibliotheek niet alleen meer boeken uitleent, maar ook een plek is waar je van alles kunt leren en kunt doen.' 'We hebben veel ideeën, misschien zelfs wel te veel,' zegt Kaumann lachend. 'Vanaf april beginnen we ook een filosofiecafé. In tegenstelling tot de andere "cafés" houden we die in het Nederlands, om ook mensen uit de buurt te trekken. En had ik al verteld over ons "historisch loket"? Buurtbewoners kunnen bij ons terecht met vragen over de geschiedenis van hun huis, straat of buurt. Wij gaan dan op zoek naar achtergrondinformatie. Verder hebben we een heel ondernemende voorzitter: hij zoekt samenwerking met bijvoorbeeld de Oostenrijkse en Zwitserse ambassade. We kunnen bijvoorbeeld gezamenlijk lezingen organiseren.'

Zelfstandig

'Afgezien van de Duitstalige bibliotheken waarover het Goethe-Institut in verschillende landen beschikt, zijn er wereldwijd maar zo'n tien zelfstandige Duitse bibliotheken,' zegt Kaumann. 'Langzamerhand beginnen we ons te realiseren hoe bijzonder het is dat we al 66 jaar als zelfstandige bibliotheek weten stand te houden. Dat willen we de komende tijd veel meer naar buiten brengen.'

Zoektocht naar Raubgut

Vele Duitse bibliotheken hebben boeken die in de Tweede Wereldoorlog zijn gestolen door nazi's. De Württembergische Landesbibliothek in Stuttgart is in 2016 begonnen met een zoektocht naar dit zogeheten Raubgut. Vakreferent Hans-Christian Pust vertelt over de vorderingen in het onderzoek.

Met dank aan Marjolein Kranse

'Raubgut betreft vaak heel eenvoudige boeken met weinig waarde, maar voor de erfgenamen is dit soms het enige wat er van hun familieleden rest'

Stempel van de
vrijmetselaarsloge
uit Ludwigsburg

Beeld: Württembergische Landesbibliothek

Om wat voor soort boeken gaat het precies?

'In principe heeft het zogeheten Raubgut-probleem betrekking op elke bibliotheek met collecties met daarin boeken die voor 1945 verschenen zijn. Toch kan het ook bibliotheken betreffen die pas na 1945 zijn ontstaan. De boeken die in de Württembergische Landesbibliothek mogelijk onder Raubgut vallen, komen uit alle mogelijke categorieën: fictie, romans, kinderboeken en wetenschappelijke werken. Het betreft vaak heel eenvoudige boeken die weinig waarde hebben. Maar voor de erfgenamen is dit soms het enige wat er van hun familieleden nog overgebleven is.'

Kunt u iets vertellen over mogelijk Raubgut in uw bibliotheek?

'In totaal hebben we tussen juni 2016 en januari 2019 ruim 86.000 boeken gecontroleerd. Hiervan zijn er tot nu toe 1690 als "verdacht" aangemerkt. De Württembergische Landesbibliothek is in 1944 zwaar getroffen door een bombardement. Daardoor werden veel boeken vernietigd die tussen 1933 en 1945 aangeschaft zijn. In ons project hebben we daarom speciaal de boeken bekeken die na 1945 antiquarisch op-nieuw zijn aankocht.'

In 2016 bent u gestart met het project NS-Raubgutforschung.

'Alle in de jaren vijftig en zestig antiquarisch aangekochte boeken worden onderzocht op eigendomskenmerken, zoals ex libris, handgeschreven notities of stempels. De gevonden kenmerken slaan we in een eigen database op.

De datasets bevatten zowel informatie over het boek als informatie over de eigendomskenmerken en worden aangevuld met scans van de individuele kenmerken die iets kunnen zeggen over de herkomst. Op basis van deze gegevens beginnen we de eerste zoektocht naar de betreffende personen of instellingen.' '“Verdachte” eigendomskenmerken worden in onze HerkomstWiki vermeld om ze toegankelijk te maken voor een breder publiek en vooral ook voor andere herkomstonderzoekers. Ook wordt het zowel in de catalogus van de Württembergische Landesbibliothek als in die van het samenwerkingsverband van bibliotheken in Zuid-West-Duitsland (SWB) aangegeven, als boeken als “mogelijk Raubgut” aangemerkt zijn. Ook worden verdachte gevallen vermeld in de Duitse Lost Art-database.'

Wat is het doel ervan?

'Het doel van onze zoektocht is altijd de terugkeer of restitutie van de geroofde boeken aan de slachtoffers of hun erfgenamen. Verder presenteren we het project op verschillende conferenties. En vorig jaar presenteerden we de resultaten van ons onderzoek in een tentoonstelling in de bibliotheek. Ook boden we bij de tentoonstelling rondleidingen aan.'

U krijgt subsidie voor dit project?

'Zowel de stichting “Deutsches Zentrum Kulturgutverluste” als het ministerie voor Wetenschap, onderzoek en kunst in Baden-Württemberg subsidiëren dit project. De financiering omvat materiaal- en personeelskosten voor een

wetenschappelijk medewerker gedurende een periode van drie jaar.’

Houdt u zich als enige binnen de bibliotheek bezig met het vinden van de rechtmatige eigenaren?

‘Nee. De herkomst van de boeken wordt ook onderzocht door onze afdeling “Oude en waardevolle drukken”. Het gaat daar echter om de historische context van de collectie, niet om rechtmatigheid.’

‘Verder werken we met andere bibliotheken in directe uitwisseling samen, voornamelijk op conferenties en studiedagen. Zo is er twee keer per jaar een bijeenkomst van alle herkomstonderzoekers in bibliotheken uit heel Duitsland. Als er sprake is van Raubgut uit dezelfde bron in verschillende bibliotheken, wordt ook gezamenlijke teruggave georganiseerd.’

Kunt u een paar opvallende onderzoeksresultaten noemen?

‘We hebben in onze collecties bijvoorbeeld bijna honderd boeken van een vrijmetselaarsloge uit Ludwigsburg gevonden. Deze boeken kwamen in 1934 als “geschenk” in de bibliotheek terecht. Aangezien vrijmetselaarslogen al in 1933 verboden en ontbonden werden, gaan we ervan uit dat de leden geprobeerd hebben hun bibliotheek hier in veiligheid te brengen. Nadat we vorig jaar contact met de loge hadden opgenomen, waren ze daar eerst heel verrast dat de boeken zich bij ons bleken te bevinden. Dit voorjaar gaan de boeken terug naar de loge.’

‘Een ander interessant voorbeeld is de vondst van veertien boeken van de Hamburgse familie Baruch. Alle uitgaven zijn voorzien van het ex libris van het echtpaar. Hierin staan de namen van het paar en het toont een jongen op de rotsen van Helgoland met twee dikke boeken onder zijn arm geklemd. Georg Baruch was een handelaar uit Hamburg en werd op 8 november 1941 met zijn dochter Marion naar Minsk gedeporteerd; ze werden allebei vermoord. Zijn zoon kwam om in Auschwitz, alleen de tweede dochter kon naar Israël emigreren. In alle boeken van het gezin die zijn gevonden in de Württembergische Landesbibliothek, stond ook een stem-

‘Het moeilijkste is om aan de hand van namen in boeken de exacte eigenaars te identificeren’

pel van een apotheker uit Stuttgart, Paul Braun. Wanneer precies en onder welke omstandigheden Paul Braun in het bezit van deze boeken kwam, is niet bekend. Het ex libris van de familie Baruch werd ook in de Staats- und Universitätsbibliothek Bremen gevonden. Een achterkleinzoon van het echtpaar Baruch woont tegenwoordig weer in Hamburg. De boeken zullen aan hem worden teruggegeven.’

‘Een bijzonder interessant geval is een boek uit het bezit van Max Hans Kuczynski, een Berlijnse bacterioloog en patholoog die in 1933 naar Peru moest vluchten. Zijn zoon was tot 2018 president van Peru. Het boek werd vorig jaar aan hem en zijn broer teruggegeven.’

‘Deze drie voorbeelden laten zien hoe mysterieus de wegen van boeken soms zijn en hoe moeilijk het is om uit te vinden hoe de boeken in onze bibliotheek terechtgekomen zijn.’

Wat maakt de zoektocht zo complex?

‘Het moeilijkste is om aan de hand van namen de exacte eigenaars te identificeren. Vaak gaat het om handgeschreven vermeldingen in de boeken, die moeilijk te ontcijferen zijn. In de overgrote

meerderheid van de gevallen vinden we gewoon geen informatie over de personen en is het niet mogelijk om de vorige eigenaar te achterhalen. In onze zoektocht gebruiken we verschillende hulpmiddelen, zoals adresboeken, kranten, databases of documenten uit archieven. Meestal hebben de zoektochten geen resultaat.’

Het zal een emotionele gebeurtenis zijn voor de (achter)kleinkinderen van de oorspronkelijke eigenaars als u contact met hen opneemt?

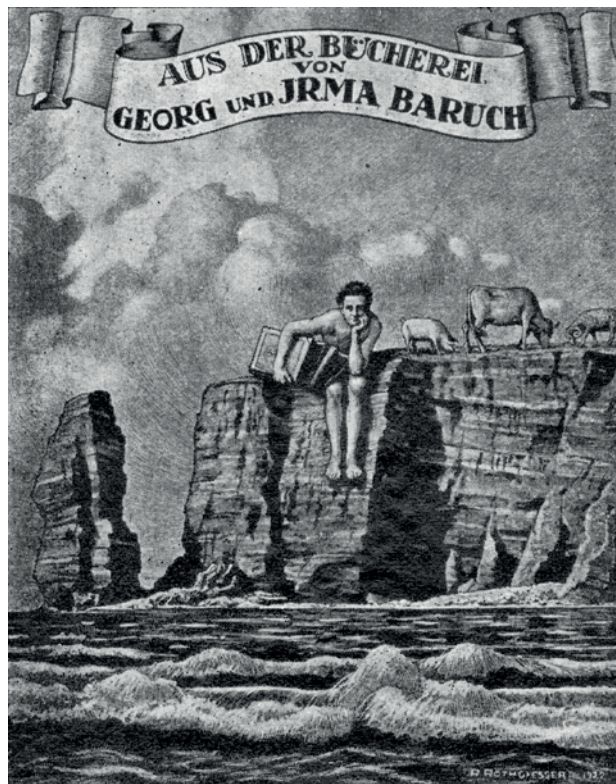
‘De reacties verschillen. Vaak zijn mensen eerst verbaasd als we hen benaderen. Ze vragen zich af hoe deze boeken bij ons zijn gekomen en hoe we hen hebben gevonden. Meestal zijn ze uiteindelijk blij en willen ze de boeken ook graag terug hebben. Maar soms gebeurt het ook wel dat de interesse niet erg groot is.’

‘De erfgenamen die ons al hebben opgezocht om de boeken persoonlijk te bekijken, waren meestal erg ontroerd bij het zien ervan. Vaak hebben ze maar een paar dingen of helemaal niets meer van hun verwanten.’

Zullen alle boeken zijn teruggekeerd als het project in 2019 wordt afgerond?

‘Dat zou wenselijk zijn, maar komt helaas niet overeen met de realiteit. We hebben enkele boeken die we dit jaar willen teruggeven. Maar er zijn ook veel boeken waar we nog geen erfgenaam bij konden vinden. Hier is verder onderzoek nodig. In de meeste gevallen kunnen de vorige eigenaren niet exact worden geïdentificeerd. Daardoor kun je dus ook niet vaststellen of er daadwerkelijk sprake is van Raubgut. Bovendien kan niet worden uitgesloten dat er in andere collecties van de bibliotheek ook nog Raubgut aanwezig is.’ <

Ex libris van het echtpaar Baruch

Beeld: Württembergische Landesbibliothek

Lezing

Tijdens het 7. Bibliothekscongress 2019 in Leipzig houden Hans-Christian Pust en zijn collega Maria Nüchter op 20 maart een lezing over de zoektocht naar Raubgut. Het programma is te vinden op tinyurl.com/y2nt2tln.

Curriculum.nu

Veel scholen besteden aandacht aan digitale geletterdheid, maar gek genoeg heeft het geen plek in het huidige curriculum. Anders gezegd: het leerplan waarin staat wat leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs moeten kennen en kunnen. Omdat dit curriculum nu wordt herijkt, is dat een goede gelegenheid om digitale geletterdheid erin op te nemen. 'Er is veel belangstelling voor dit leergebied, maar nu besteden

scholen hier meestal op eigen initiatief aandacht aan. In het vernieuwde curriculum zal dit niet meer vrijblijvend zijn,' zegt Hans de Vries. Als inhoudelijk begeleider is hij vanuit SLO, nationaal expertisecentrum leerplan-

ontwikkeling, betrokken bij het leergebied Digitale geletterdheid. Veel docenten en mediathecarissen houden zich binnen scholen al bezig met digitale geletterdheid. Met vaak zelf ontwikkelde, incidentele of

structurele lessen brengen zij leerlingen ICT-vaardigheden, mediawijsheid en informatievaardigheden bij. De Vries merkt op dat er op de tussenrapportages van de ontwikkelteams, de teams die de hoofdlijnen van een doorlopende leerlijn beschrijven, ook altijd wel een mediathecaris reageert. Dat vindt hij mooi. Hoe ziet hij de rol van bijvoorbeeld onderwijsassistenten en mediathecarissen bij de ondersteuning van het onderwijs in digitale geletterdheid? De Vries: 'Meegroeien is wenselijk. Het ligt voor de hand om ook de onderwijsassistenten en mediathecarissen bij nascholingstrajecten voor bijvoorbeeld digitale vaardigheden te betrekken.' Voor wat betreft de geleverde input door docenten, mediathecarissen en aan het onderwijs gelinkte organisaties is het opvallend dat er van diverse kanten veel aandacht is voor de ethische kant van digitale geletterdheid. De Vries: 'Het gaat niet alleen om het ontwikkelen van digitale vaardigheden, maar ook om het leren nadenken over digitale techniek. Kunstmatige intelligentie bijvoorbeeld. Hoe kunnen we hier verantwoord mee omgaan?' Het is duidelijk dat het bij dit leergebied, dat zal worden geïntegreerd in andere schoolvakken, verder gaat dan alleen technische vaardigheden.

Tineke van Ommeren, voorzitter BMO en mediathecaris van De Noordgouw Heerde

Save the date Archiefdagen

Op 3 en 4 juni vinden de Archiefdagen 2019 plaats in de schouwburg en Chocoladefabriek in Gouda. De verschillende communities van het Kennisnetwerk Informatie en Archief (KIA) verzorgen het programma.

Chocoladefabriek in Gouda

Nieuwe naam voor Erfgoedinspectie

Bij de publicatie van het *Werkprogramma 2019-2020* maakte de Erfgoedinspectie een naamswijziging bekend. Voortaan opereert dit orgaan onder de naam Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed. De naam Erfgoedinspectie was al sinds de oprichting een doorn in het oog van veel archiefprofessionals. Het archiefwettelijke toezicht draait immers om veel meer dan alleen erfgoedbelangen. De naamswijziging doet recht aan dat bredere belang.

Al is er reden om blij te zijn met de naamswijziging, de inhoud blijft na-

tuurlijk belangrijker dan de verpakking. In het kader van het werkprogramma 2019-2020 verricht de inspectie naast de reguliere toetsing van de aanwezigheid van bestandsregistraties en selectielijsten ook onderzoek naar de effecten van de AVG op de naleving en de werking van de Archiefwet, rondt men de onderzoeken naar ketenarchivering af met een afsluitend rapport, wordt de archivering rond de ramp met de MH17 nauwlettend gevolgd en is het archiefbeheer op Bonaire, Sint Eustatius en Saba onderwerp van onderzoek.

Inventarisatie ervaringskennis vervroegd overbrengen

In vervolg op de Kamerbrief van 11 juni 2018 over de wijziging van de Archiefwet en de uitvoering van de motie Segers, heeft de directie Media en Creatieve Industrie van het ministerie van OCW een overheidsbrede inventarisatie uit laten voeren naar de bestaande ervaringskennis op het gebied van overbrenging van digitale overheidsinformatie naar archiefbewaarplaatsen (e-depots) in de zin van de Archiefwet.

De inventarisatie is bedoeld als basis voor het gesprek met de rijksoverheid en decentrale overheden over het uitvoeren van ervaringsprojecten of andere manieren om digitale overbrenging te stimuleren. Zij onderschrijft de eerdere bevindingen dat de praktijkervaringen met vervroegd digitaal overbrengen nog beperkt zijn. Het rapport vind je bij het Rijksprogramma Duurzaam Digitale Informatiehuishouding.

Medisch informatiespecialisten over de grens

Een IP-special over Duitsland is een uitgelezen kans om de Duitse zusterorganisatie van de BMI (Biomedische Informatiespecialisten) onder de loep te leggen. Er zijn grote verschillen maar ook genoeg overeenkomsten. Grote gemene deler is dat beide beroepsverenigingen de collega's uit de medische bibliotheken samenbrengen. Daarvoor bewandelen ze elk hun eigen weg.

'Het is buitengewoon leerzaam om intensief internationale contacten te hebben,' vindt Lieuwe Kool van de Universiteit van Amsterdam. 'Dan wordt bijvoorbeeld gelijk helder wat je in je eigen land als vanzelfsprekend aanneemt.' Op uitnodiging van de Arbeitsgemeinschaft für medizinisches Bibliothekswesen (AGMB) gaven Kool en Loes Hazes van de Vrije Universiteit Amsterdam in 2018 een lezing op het jaarlijkse AGMB-congres in Oldenburg. Annalies Koelstra van het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) was er ook bij. Niet geheel toevallig, want de universiteiten van Groningen en Oldenburg begonnen in 2012 een gezamenlijke opleiding geneeskunde naar Gronings model. 'En daar hoort een bibliotheek bij,' vertelt Koelstra. 'Wij hebben onder andere advies gegeven over de collectie en de informatiespecialist heeft een week met ons meegelopen.'

Guus van den Brekel, net als Koelstra werkzaam bij het UMCG, is een paar keer gevraagd om workshops te geven. Daarnaast sprak hij verschillende malen

op het AGMB-congres en is hij adviseur van de ZB MED, de German National Library of Medicine.

TAALGRENSEN OF TAALBARRIÈRE

De BMI heeft geen jaarlijks congres maar kleinschalige themadagen waar collega's elkaar ontmoeten in een informele setting. De Duitse zustervereniging is formeler en telt ruim 450 leden, BMI haalt dat bij lange na niet. De AGMB is een zelfstandige vereniging over de landsgrenzen heen, terwijl de BMI onderdeel is van een landelijke beroepsvereniging, de KNVI. De AMGB is er voor alle Duitstalige medisch informatiespecialisten, dus niet alleen voor Duitsland en Oostenrijk, maar ook voor Duitstalig Zwitserland en Noord-Italië.

'In het Duitse taalgebied zijn meer grote spelers en daardoor zit je gelijk in een ander circuit,' aldus Kool. Dat schept ruimte voor meer dan honderd Duitstalige vaktijdschriften, een omvangrijke database en de mogelijkheid om een deel van PubMed te vertalen naar

het Duits. De BMI ontwikkelt ongeveer gelijktijdig een Nederlandse artikelendatabank voor de zorg (NAZ) en brengt een tijdlang het tijdschrift *Biomediaties* uit, maar raakt door de reikwijdte al veel sneller georiënteerd op het Engels.

NIEUWE WEGEN

En dat lijkt nu een voordeel te zijn. 'De boeken en tijdschriften in het Duitse taalgebied zijn goed ontsloten, de keerzijde is dat de stap naar de online content nog niet echt gemaakt is,' constateert Kool. 'Kijk met de blik naar voren

in plaats van naar achteren,' zou hij willen adviseren. 'Al is dat lastig nu budgetten onder druk liggen en het laatste congres mede om die reden beduidend minder goed werd bezocht.' Het thema van het eerstvolgende AMGB-congres is samen nieuwe wegen bouwen. En wegen bouwen kunnen onze oosterburen als de beste, dus dat komt helemaal goed met die digitale snelweg.

Irma van Houts is medisch informatiespecialist bij HAN Studiecentra. Met dank aan Suzanne Bakker

SPEUREN NAAR AUTEURSRECHTVRIJE BOEKUITGAVEN

Foto: Ronald de Nijis

Annemarie Beunen

Auteursrechtjurist bij
de Koninklijke Bibliotheek

In het vorige nummer schreef Raymond Snijders al over het fenomeen Publiek Domein Dag; de eerste januari van elk jaar markeert het einde van het auteursrecht op oeuvres van makers die zeventig jaar eerder zijn overleden. Net als in 2018 werd daar ook dit jaar weer bij stilgestaan door (en in) de KB en Creative Commons/Open Nederland. Zo kwamen 75 mensen op 3 januari luisteren naar kennersverhalen over het werk en leven van zeer diverse makers (onder anderen auteur Cissy van Marxveldt, filmregisseur Haro van Peski en keramist Chris Lanooy) en over auteursrecht.

Aan de slag

Voor Publiek Domein Dag 2019 heeft de KB najaar 2018 een zoektocht ondernomen naar boeken die op 1 januari 2019 zouden vrijvallen. Twee stagiaires besteedden daar ieder een halve dag per week aan, gedurende acht weken. Zij onderzochten het corpus van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren, een digitale tekstenverzameling op dbnl.org waarvoor de KB samenwerkt met de Taalunie en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek.

Het lijkt makkelijk, maar...

Met de auteursgegevens in DBNL en onze bibliotheekcatalogus is gemakkelijk een lijst te genereren van auteurs die in 1948 zijn overleden. Maar daarmee zijn nog niet

Speciaal voor Publiek Domein Dag zocht de Koninklijke Bibliotheek naar boeken die op 1 januari 2019 zouden vrijvallen. Een verslag van een ontdekkingsstocht met hindernissen.

Het berenboekje (ca. 1948), geschreven en geïllustreerd door Freddie Langeler (1899 -1948), kwam dit jaar in het publiek domein

alle door hen gepubliceerde boeken auteursrechtvrij. Auteursrecht rust namelijk op het werk in immateriële vorm (*corpus mysticum*), onafhankelijk van de wijze van vastlegging (*corpus mechanicum*, zoals een specifieke boekuitgave).

Een voorbeeld: Cissy van Marxveldts tekstuele oeuvre is nu auteursrechtvrij, maar men mag de in 1934 gepubliceerde zevende druk van *Een zomerztheid* bijvoorbeeld

niet zomaar herpubliceren. In één *corpus mechanicum* kunnen namelijk ook *corpora mystica* van andere makers zijn geïncorporeerd. Zo zijn diverse illustratoren van boekuitgaven van Van Marxveldt nog geen zeventig jaar dood. Kortom, wil een bepaalde boekuitgave auteursrechtvrij zijn, dan moeten alle meewerkende makers zeventig jaar zijn overleden, naast de auteur bijvoorbeeld ook een inleider,

illustrator, boekbandontwerper en/of vertaler. Het auteursrecht op creaties van makers in uitgeverijdienst verloopt overigens zeventig jaar na publicatie.

Aanknopingspunten

Hoe vind je meewerkende makers en hun sterfjaren? Titelbeschrijvingen en catalogusmetadata zijn niet altijd volledig, zodat deze speurtocht soms handwerk was. In de boeken zelf bleken niet altijd aanknopingspunten te staan (met name voor boekbandontwerpers en vertalers). Van opgespoorde makersnamen waren de bijbehorende sterfjaren veelal online te vinden op RKD Artists, DBNL, VIAF, Wikipedia of overlijdensadvertenties op delpher.nl.

Tot slot

Deze exercitie heeft ons interessante ervaringen opgeleverd over hoe en waar te zoeken en hoeveel tijd dat kost (64 zoekuren resulteerden in 23 titels). Het doel van onze zoektocht naar auteursrechtvrije boekuitgaven was om potentiële hergebruikers behulpzaam te zijn: de resultaten (zie vrijgekomenwerken.opubliekdomeindag.nl) mag iedereen zonder beperking gebruiken (ook commercieel), zonder toestemming van de erfgenamen van makers. Door auteursrechtvrije boekuitgaven te identificeren, hoopt de KB dat Publiek Domein Dag een impuls kan vormen om werken van (ook onbekende) makers weer nieuw leven in te blazen. ■

Bibliotheekonline

Veel bibliotheken in Nederland maken al gebruik van het speciaal door Graficom ontwikkelde cloud platform voor bibliotheken:

"Bibliotheekonline"

Wilt u ook **geen omkijken meer** hebben naar uw IT-omgeving voor wat betreft kantoor en publiek? Wilt u zeker weten dat uw **security** op orde is?

Wilt u dat al uw medewerkers inclusief vrijwilligers op alle openingstijden van uw bibliotheek kunnen **bellen naar de servicedesk**?

Wilt u ook ervaren wat de voordelen en mogelijke **kostenbesparingen** voor uw organisatie zijn?

Neem dan contact met ons op voor een **vrijblijvende kennismaking** om te kijken wat we voor u kunnen betekenen via het telefoonnummer:

088 472 34 26 of per e-mail via **info@graficom.com**

Graficom Group

Graficom Solutions BV

info@graficom.com

www.graficom.com

ONLINE OF ONDERWEG EEN PDF BEWERKEN

Leen Liefsoens

Redacteur van IP en senior
informatiespecialist bij de bibliotheek
van de Haagse Hogeschool

Online PDF Editor

Wil je op je computer of laptop snel een pdf bewerken, dan is de Online PDF Editor van Sejda een uitkomst. Je hoeft namelijk geen software te installeren. Met deze online editor kun je eenvoudig pdf's in je browser converteren, bewerken, samenvoegen en splitsen.

Via www.sejda.com/nl/pdf-editor upload je je bestand. Vervolgens heb je de beschikking over uitgebreide bewerkopties. Zo is het mogelijk om de bestaande tekst en hyperlinks te bewerken. Ook het toevoegen van tekst, afbeeldingen, vormen en hyperlinks of het verwijderen van stukken tekst, andere elementen of hele pagina's gaat moeiteloos. Voordeel daarbij is dat dit gebeurt zonder het toevoegen van een watermerk, iets wat veel andere gratis online editors wel doen.

Bevat je bestand een formulier, dan kan je het met de Online PDF Editor invullen. Daarnaast is er een handige zoek- en vervangoptie. Bovendien kun je de annotatiefunctie gebruiken om tekst door te strepen of te markeren. Ten slotte behoort het ondertekenen van je pdf tot de mogelijkheden. Je kunt de bewerkte bestanden afdrukken, downloaden, uploaden naar Dropbox of Google Drive, e-mailen als bestand of delen via een link. Bestanden blijven privé, ze worden automatisch na vijf uur van de server verwijderd. De Online PDF Editor van Sejda is gratis voor documenten tot 200 pagina's of 50 Mb en je kunt drie bestanden per uur bewerken.

Wil je snel een pdf bewerken, maar heb je het programma Adobe Acrobat niet tot je beschikking? Er zijn verschillende online tools en apps waarmee je rechtstreeks je bestand kunt bewerken. Leen Liefsoens bespreekt er twee.

PDFelement app

Op je tablet een pdf bewerken? Voor iOS-gebruikers is er de gratis PDFelement app van Wondershare. Een snelle, lichtgewicht en toch verrassend krachtige app voor het bewerken van dergelijke bestanden. Bestaande tekst kun je onderlijnen, markeren, doorstrepen, verplaatsen, knippen, kopiëren, plakken of verwijderen. Je kunt tekst, een stempel (bijvoorbeeld 'goedgekeurd' of 'vertrouwelijk', in het Nederlands), een rechthoek of een opmerking toevoegen.

Verder is het mogelijk om met je vinger of pen te schrijven of te tekenen. Ook kun je bestanden ondertekenen met een handtekening. Ten slotte biedt de app de mogelijkheid om een foto om te zetten in een pdf en deze daarna aan te passen.

Klaar met bewerken? Druk je pdf af, sla hem op op je tablet of in de cloud (iCloud Drive, Dropbox, Google Drive, OneDrive of Box), deel je bestand via e-mail of kopieer hem naar een andere app op je tablet.

Op pdf.wondershare.com/online vind je heel veel tips en how-to's over het online converteren, bewerken, samenvoegen en splitsen van pdf's. Daarbij beperkt Wondershare zich niet alleen tot het eigen PDFelement, ook andere tools en apps komen aan bod. ■

'SPANNEND ALS ER EEN SCHENKING BINNENKOMT'

René Kok (60) is beeldonderzoeker bij het NIOD. Samen met collega Erik Somers maakte hij een tentoonstelling en een fotoboek over de Jodenvervolging in Nederland, nog tot 7 oktober in het Amsterdamse Nationaal Holocaust Museum te zien. 'Gek genoeg wisten we vrijwel nooit wie er op de beelden stonden.'

Werkstudent

'Als werkstudent ben ik in 1976 terechtgekomen bij het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, in 2010 omgedoopt tot NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies. Samen met mijn collega Erik Somers, die in hetzelfde jaar als werkstudent binnenkwam, heb ik me op de foto's in de collecties van het NIOD gestort. We hebben ons er altijd hard voor gemaakt om foto's en filmmateriaal als historische bron te gebruiken. Wat je vaak zag en nog steeds ziet is dat een foto wordt gebruikt ter illustratie. Zeg maar een plaatje bij een verhaaltje, terwijl de beelden veel vertellen. Daarom hebben we ook talloze fotoboeken en -exposities gemaakt. We richten ons daarbij op de publieksgeschiedenis, wat onze oud-directeur Loe de Jong in zijn standaardwerk *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* ook deed. Zijn boeken zijn niet voor een wetenschappelijk, maar voor een breed publiek. Dat sprak ons erg aan.'

Kloppend hart

'Mijn huidige functie is "beeldonderzoeker", maar ik heb ook jarenlang de fotocollecties beheerd en ik heb destijds mede de *Beeldbank WO2* opgezet. In deze beeldbank is veel materiaal van het NIOD opgenomen en beschreven. Heel handig, natuurlijk, maar het is spannender als er een schenking binnenkomt. We hopen altijd dat er foto's tussen zitten. En is dat het geval, dan volgt het mooiste wat er is: wellicht een nieuwe ontdekking doen.'

Privékiekjes

'Buitenlandse fotoarchieven over de Tweede Wereldoorlog bevatten vooral propaganda-, leger- en persfoto's, maar van die kleine privékiekjes met zo'n wit kartelrandje, die vind je niet in die archieven. Wel in onze collecties, en dat maakt ze zo bijzonder. Van meet af aan

The Ghetto Fighters' house, Israël / The Photo Archive

Twee Joodse stellen laten zich in het voorjaar van 1941, in de omgeving van Culemborg, fotograferen voor een richtingaanwijzer van de ANWB. Nadrukkelijk is de blik gericht op het in opdracht van de hoogste Duitse gezagdrager in de provincie Utrecht opgehangen bord 'Joden niet gewenscht'. Duitse verkeersborden waren intussen een vertrouwd straatbeeld geworden.

heeft ons instituut ook zijn best gedaan om die amateurbeelden binnen te halen.'

Nederlands fenomeen

'Ik noem die privéfoto's wel eens een Nederlands fenomeen. Nederlanders beschikten in de Tweede Wereldoorlog gewoon nog over fototoestellen (het fotografeerverbod kwam pas in 1944); Nederlanders willen altijd over de nieuwste technische snufjes beschikken. In 1940 was de kleurendia een van de nieuwe ontwikkelingen – en hup, Nederlanders waren er snel bij en legden hun omgeving in kleur vast.'

'Maar mensen hadden ook het historisch besef om die foto's te maken. Dat vind ik bij

zonder, en daar moet je de amateurfotografen ook herkenbaar voor zijn. Want anders hadden we nooit kunnen laten zien wat in de oorlog bijvoorbeeld een razzia behelsde. Of wat een executie op straat inhield – en dat de liken vervolgens 24 tot 48 uur op straat moesten blijven liggen. Het zijn foto's die stiekem vanonder een jas – heel gevaarlijk! – of in een paar seconden vanachter een raam zijn genomen.'

Namen

'De foto's in onze collecties ken ik, bij wijze van spreken, op mijn duimpje. Maar gek genoeg wisten we vrijwel nooit wie er nu precies op die beelden staan. Nooit hoorden we van mensen verhalen over deze of gene op het fotomateriaal. Maar nu het *Joods Monument* een site heeft met de namen van Nederlandse joden die werden vervolgd en de Holocaust niet overleefden, kunnen we veel makkelijker gaan speuren. Voor de huidige tentoonstelling *De Jodenvervolging in foto's. Nederland 1940-1945* en het gelijknamige boek hebben we veel namen kunnen achterhalen en verhalen aan die foto's kunnen koppelen. Die verhalen hakken er wel in hoor, zeker met betrekking tot de kinderfoto's. Gruwelijk als je weet wat hun lot uiteindelijk is geweest.'

Onderduikers

'Bij het maken van deze tentoonstelling ontdekten we ook dat er heel veel foto's van Joodse onderduikers zijn gemaakt. Het eerste wat je denkt is: wat gevaarlijk, want in handen van de Sicherheitspolizei was het bewijsmateriaal. Maar toch legden mensen met onderduikers in huis hun tijdelijke gasten vast. We hebben zelfs een serie van een beroepsfotograaf die een groepje mensen op hun onderduikadres kwam vastleggen. Ze probeerden er onder moeilijke omstandigheden het beste van te maken.'

EEN E-PRIVACYVERORDENING MET IMPACT

De meeste bedrijven in Europa zijn nog druk bezig met de gevolgen van de Algemene Verordening Gegevensbescherming. Maar ondertussen staat de volgende privacywet voor de deur: de e-Privacyverordening.

Alle aandacht rondom privacy gaat nog steeds uit naar de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) die in mei 2018 van kracht werd. De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) is namelijk pas sinds kort begonnen met actief handhaven nu de 'gewenningsperiode' wel een beetje voorbij is. Bedrijven en instanties worden gecontroleerd en de AP neemt duizenden meldingen van burgers in behandeling.

Nieuwe richtlijn

Maar er is nog een strenge privacywet waar niet alleen bedrijven maar ook burgers mee te maken hebben. De huidige Europese

Verordening

Het is goed om te beseffen dat de oude e-Privacyrichtlijn wordt omgezet in een e-Privacyverordening. Een Europese verordening wordt rechtstreeks geldend recht in alle Europese lidstaten zonder dat deze verwerkt hoeft te worden in lokale wet- en regelgeving, zoals dat met een richtlijn wel moet gebeuren. Er is dus geen traject van (maximaal) twee jaar nodig om tot inwerkingtreding van de nieuwe privacyregels te komen, zoals dat met de AVG en de huidige e-Privacyrichtlijn wel het geval was.

Wat staat erin?

De e-Privacyverordening (ePV) heet voluit: 'Verordening van het Europees Parlement en de Raad

het neer op strenge(re) regels voor de verwerking van persoonsgegevens voor elektronische communicatiediensten. Denk daarbij aan internet maar ook alle diensten van Facebook en Google. Regelt de AVG alles rondom het verwerken van persoonsgegevens als algemene wet (*lex generalis*), de ePV gaat dat specifiek in voor alle online diensten (*lex specialis*). Mocht er een overlap zijn, dan is de ePV bepalend. Daarom zal de impact zo mogelijk nog groter zijn dan de invoering van de AVG.

Vooraf cookies

De ePV bevat nieuwe regels over onder andere de minimumeisen van 'privacy by design', hoe apparaten van gebruikers herkend mogen worden en wat er commercieel (niet) mag met verzamelde persoonsgegevens. Maar bovenal moet het de problemen rondom cookies en cookiewalls gaan oplossen. Een enorme uitdaging. Zo blijkt uit door de EU uitgevoerde evaluaties dat burgers niet willen nadenken over toestemming geven voor elke website die ze bezoeken – ze drukken klakkeloos op de knoppen in cookiewalls. Ondertussen leunen bedrijven steeds zwaarder op cookies om nieuwe functionaliteiten en webdiensten mogelijk te maken. Hoe moeten websites bijvoorbeeld zorgen voor toestemming van alle bezoekers en gebruikers, op een manier die ervoor zorgt dat mensen een afgewogen keuze maken? Op die vraag geeft de ePV helaas geen antwoord. Hoe dan ook, de invoering van de e-Privacyverordening gaat een forse impact hebben op alle bedrijven, marketeers en burgers. ■

e-Privacyrichtlijn uit 2002 regelt de bescherming van privacy en persoonsgegevens in de telecomsector. In Nederland is deze richtlijn verwerkt in de Telecommunicatiewet en er zijn (strenge) regels over onder andere het verwerken van zoek- en klikgedrag via cookies. Het was de bedoeling om de aangescherpte e-Privacyrichtlijn tegelijk met de AVG te laten ingaan. Dat ging niet door omdat de discussies in het Europees Parlement niet op tijd waren afgerond. Inmiddels is er een conceptversie die dit jaar waarschijnlijk goedgekeurd gaat worden. De definitieve teksten volgen in 2020, waarna de nieuwe verordening van start kan gaan.

met betrekking tot de eerbiediging van het privéleven en de bescherming van persoonsgegevens in elektronische communicatie, en tot intrekking van Richtlijn 2002/58/EG (richtlijn betreffende de privacy en elektronische communicatie)'. Simpel gezegd komt

'Strenge(re) regels voor verwerking van persoonsgegevens voor elektronische communicatiediensten op komst'

Raymond Snijders

Senior informatiebemiddelaar bij Hogeschool Windesheim

Alles moet anders

‘In onze handelscultuur zit de adoratie van alles wat innovatief is nu eenmaal ingebakken’

Frank Huysmans

Redacteur van IP, bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

Er was een vergadering van een adviesraad over leesbevordering. Iemand zei: we moeten in ons advies wat weg van die nadruk op boeken. We willen nou ook weer niet terug naar de postkoets. Alom werd instemmend geknikt. Het boek als postkoets. Het had ook een trekschuit kunnen zijn, of een turfschip, maar oké, de postkoets. Ik weet niet hoe het u is vergaan, maar sinds er internet is moet ik bijna ieder jaar weer verder lopen om mijn Valentijnskaart te kunnen posten. Eerst stond er een postbus op twintig meter lopen. Toen op honderdtwintig. Tegenwoordig fiets ik in steeds grotere, concentrische cirkels rondom mijn woning tot ik er een tegenkom. Er schijnt een website te zijn waarmee je postbussen kunt lokaliseren. Er zal ook wel een app voor zijn.

Nu zat ik te denken: we hebben toch een deeleconomie? Kunnen we de post niet ook crowdsourcen? Dat je jefoon trekt en op een app kunt intikken dat je een ansichtkaart hebt die van postcode A naar postcode B moet, en dat mensen bij jou in de buurt die morgen van A naar B forenzen die dan meenemen. Dat een slim algoritme de oplossing biedt voor trajecten als Renesse-Delfzijl. En dat je met een micropayment op een blockchain de aardige transporteurs kunt belonen voor hun goede werk. Leek me nou een schoolvoorbeeld van smart innovatie.

Dat zat ik natuurlijk niet echt te denken. Maar het had gekund, Nederlander als ik ben. In onze handelscultuur zit de adoratie van alles wat innovatief is nu eenmaal ingebakken, bang als we zijn om het volgende schip met goud te missen. Typisch is ook dat we daarbij alle andere schepen – die zonder goud – meteen achter ons verbranden. Turfschepen. Trekschuiten. Weg ermee. Alles moet anders!

Nu de postkantoren en pakhuizen langs de hoofdstedelijke grachten zijn omgetoverd tot broedplaatsen – pardon, *incubators* – voor *lean and mean startups*, is het misschien een idee om een beetje gas terug te nemen en ons af te vragen waarom we ons in dit land steeds weer laten foppen door de hype.

Het is minachting van traditie, terwijl innovatie en traditie twee kanten van dezelfde medaille zijn. Soms pakt innovatie goed uit en heeft het positieve sociale gevolgen. In andere gevallen juist niet. Meestal is het én-én. En doen we er verstandig aan kritisch te kijken naar de balans tussen positieve en negatieve consequenties.

Zo ook met gedrukte boeken. Afgeschreven werden ze, tot bleek dat velen – ook jongeren – er de voorkeur aan geven van papier te lezen. Het lezen van teksten en verhalen kost inspanning en tijd, maar daardoor beklijft het gelezene beter dan wat je hoort of ziet. De post kan zonder postkoets, maar leren niet zonder lezen.

<

dé totaalleverancier voor uw bibliotheek

Dankzij de **expertise** van ons team, bieden wij **persoonlijke service** afgestemd op de doelen van uw bibliotheek, in Nederland en België. MedioEurope leert elke klant persoonlijk kennen, zodat we de **beste oplossingen** kunnen bieden voor uw behoeften en workflow.

MedioEurope heeft de mensen, hulpmiddelen én expertise in huis om u te helpen **eenvoudig en efficiënt** de juiste boeken voor uw klanten te krijgen.

Wilt u ook profiteren van onze service?

Kijk op www.medioeurope.com voor meer informatie.

- Kastklaar & snel geleverd
- SSO: Uw collectie automatisch aangevuld
- DSO: Big data in uw voordeel
- Koppel uw bibliotheek systeem naadloos met dat van MedioEurope
- Doorlopende analyse boekenaanbod

www.medioeurope.com

uw partner op elk vlak in de workflow van uw bibliotheek.

Voor meer informatie neem contact op met Roel of Yves:

info@medio.be

België: +32 (0)15 51 41 10

Nederland: +31 (0)341 78 82 70

Leuvensteenweg 286
3190 Boortmeerbeek - België